

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

Στή μνήμη τοῦ πατέρα μου
Γεωργίου Θ. Ζώρα (1908-1982)*,
μὲ τὴν συμπλήρωση δέκα χρόνων
ἀπὸ τὸ θάνατό του.

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ἡ περιγραφή καὶ ἡ παρουσίαση τῶν χειρογράφων κωδίκων, τῶν περγαμηνῶν, τῶν ἡμερολογίων, τῶν λυτῶν φύλλων καὶ τῶν πρώτων ἐκδόσεων τοῦ Ἀρχείου Γ. Θ. Ζώρα συμπίπτει μὲ τὴν συμπλήρωση δέκα χρόνων ἀπὸ τὸν θάνατό του. Φυσικὰ ὀρισμένα χειρόγραφα τοῦ Ἀρχείου εἶχαν ἤδη περιγραφεῖ καὶ ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ ἀπὸ ἄλλους ἐρευνητὲς (Γιῶργο Κεχαγιόγλου, Βασιλικὴ Χατζηγεωργίου-Χασιώτη, Ἰσαβέλλα Τσαβαρῆ καὶ ἀπὸ ἐμένα), τὸ Ἀρχεῖο ὅμως δὲν παρουσιάσθηκε ποτὲ συστηματικὰ στὸ σύνολό του. Ἀλλὰ καὶ τώρα παραλείπεται ἓνα μεγάλο μέρος του, τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Ρώμης, σχετικὰ μὲ τὴν δραστηριότητα τοῦ Γ.Θ. Ζώρα στὰ ἰδρύματα αὐτά, καθὼς καὶ τὴν προσωπικὴ ἀλληλογραφία του μὲ συναδέλφους του τῶν ἀνωτέρω Πανεπιστημίων καὶ ἄλλους Εὐρωπαίους καθηγητὲς (ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τοὺς Franz Babinger, Samuel Baud Bovy, Helmut Berve, J. R. Cormack, R. Dawkin, Albert Debrunner, Charles Delvoye, Otto Demus, Franz Dölger, Ivan Dujčev, André Grabar, B.A. von Groningen, Rodolphe Guiland, Heinz Haffter,

* Βλ. τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Γ. Θ. Ζώρα ἄρθρα (νεκρολογίες, βιογραφίες, ἐργογραφίες) τοῦ Π. Δ. Μαστροδημήτρη: στὸ περιοδικὸ *Νέα Ἑστία*, τόμ. 112 (1982), σσ. 884-885 [= *Ἐπιστημονικὴ Ἑπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, περίοδος δευτέρα, τόμ. 28 (1979-1985), σσ. 631-634], καὶ στὴν ἐφημερίδα *Ἡ Καθημερινή*, τῆς 13ης Ἰανουαρίου 1983. Βλ. ἐπίσης καὶ τὴν ἐπλουτισμένη μορφή τῆς παραπάνω ἐπιφυλλίδας μὲ Ἀναγραφὴ 120 αὐτοτελῶν δημοσιευμάτων τοῦ Γ. Θ. Ζώρα, ποὺ δημοσιεύτηκε στὸν ἀφιερωμένο στὴν Μνήμη του τόμο τοῦ περιοδικοῦ *Παρουασός*, τόμ. 25 (1983), σσ. 18-36 [= Π. Δ. Μαστροδημήτρη, *Νεοελληνικά. Μελέτες καὶ ἄρθρα*. Τόμ. Β', Ἐκδόσεις «Γνώση», Ἀθήνα 1984, σσ. 307-331].

Hermann Heimpel, Hans Herter, Herbert Hunger, Werner Jaeger, R. J. H. Jenkins, Börje Knös, Paul Lemerle, Albin Lesky, André Mirambel, Gyula Moravcsik, Donald Nicol, Georg Ostrogorsky, Max Pohlenz, Viktor Pöschl, Günter Ralfs, H. J. Rose, Otto Regenbogen, Fritz Schachermeyer, Wolfgang Schadewaldt, Hans Schwabl, Eduard Spranger, Alexander Turyn, Bradford Welles). 'Επίσης στο ἴδιο 'Αρχεῖο σώζονται καὶ ἐπιστολὲς λογοτεχνῶν (ὅπως τῶν Γεώργιου 'Αθάνα, 'Ηλία Βενέζη, 'Αλκιβιάδη Γιαννόπουλου, Τάκη Δόξα, Ρίτας Μπούμη-Παπᾶ, Στράτη Μυριβήλη, Γρηγόριου Ξενόπουλου, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, Μιχάλη Περάνθη, Παντελῆ Πρεβελάκη, Στέλιου Σπεράντζα, κ.ἄ.), καθὼς καὶ πολιτικῶν (τοῦ Στυλιανοῦ Γονατᾶ, τοῦ 'Αλεξάνδρου Διομήδη, τοῦ Δημητρίου Μαξίμου, τοῦ 'Αλεξάνδρου Παπάγου, κ.ἄ.), ἢ ἐκκλησιαστικῶν προσωποικιότητων (π.χ. τοῦ Πατριάρχου 'Αθηναγόρα καὶ τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ ΣΤ'). Στὸ 'Αρχεῖο Γ. Θ. Ζώρα ἀνήκει καὶ τὸ σχέδιο ἐπιστολῆς τοῦ γνωστοῦ 'Επτανήσιου λογίου Λαυρεντίου Βροκίνη (1850-1911), τὸ ὁποῖο δημοσιεύω ὡς δεύτερο ἀπὸ τὰ Σύμμεκτα τῆς παρούσας μελέτης, προκειμένου νὰ συμπληρωθεῖ σταδιακὰ ἡ ἔκδοση ὅλων τῶν φυλασσομένων στὸ ἐν λόγῳ 'Αρχεῖο ἐγγράφων. 'Αλλὰ καὶ οἱ δύο ἐπιστολὲς ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Στεφάνου Κομμητᾶ (1770-1830), ποὺ δημοσιεύω στὸ τρίτο ἀπὸ τὰ Σύμμεκτά μου — ἂν καὶ δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸ παραπάνω 'Αρχεῖο —, ἔχουν ἐντοῦτοις ἄμεση σχέση μετὰ τὸν Γ. Θ. Ζώρα, ἀφοῦ σώζονται στὸν κώδικα 29 τοῦ Σπουδαστηρίου Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, τοῦ ὁποῦ ὅλα τὰ κείμενα (ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὲς τὲς δύο ἐπιστολὲς) εἶχαν δημοσιευθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο. Ἔτσι τῶρα ὁλοκληρώνεται ἡ ἔκδοση τῶν κειμένων τοῦ κώδικα 29 καὶ ἡ σχετικὴ μετὰ αὐτὸν δεκαετής (1965-1975) προσπάθεια τοῦ Γ. Θ. Ζώρα.

Α'. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ, ΠΕΡΓΑΜΗΝΩΝ, ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΩΝ, ΛΥΤΩΝ ΦΥΛΛΩΝ ΚΑΙ ΠΡΩΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ Γ. Θ. ΖΩΡΑ

Ι. ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΙ ΚΩΔΙΚΕΣ

1

χαρτ. 145 × 100 χιλ., φφ. 9, στ. 16-17, 17 αί.

Παραλλαγὲς Πωρικολόγου-Πτωχολέοντος

1. (φ. 1^ρ) Περὶ τοῦ κυδωνίου τοῦ ὑψηλοτάτου βασιλέως πάντων τῶν ὁπῶρων. Ἀρχ. Βασιλεύοντος τοῦ πανενδοξοτάτου κυδωνίου καὶ ἡγεμονεύοντος τοῦ περιβλέπτου κίτρον...

2. (φ. 3^ν) *ξημάδα εἰς κάποιον γέροντα*. Ἀρχ. Κάπου εἰς τόπον ἦτον χώρα, καὶ στήν χώρα ἦτον γέρωσ φρόνιμος πολλὰ καὶ πλούσιος...

Στὸ χφ. αὐτὸ —ποὺ ἀγόρασε ὁ Γ. Θ. Ζώρας ἀπὸ παλαιοπωλεῖο τῆς Βενετίας, πρὶν τὸ 1953, μαζί μὲ τὸ ἐπόμενο χφ. (βλ. ἐδῶ παρακάτω, χφ. 2)—σῶζονται δύο παραλλαγές τῶν μεσαιωνικῶν στιχουργημάτων *Πωρικολόγος* καὶ *Πτωχολέων*. Τὸ χφ. διατηρεῖται σὲ πολὺ καλὴ κατάσταση καὶ ἡ γραφὴ τοῦ εἶναι εὐανάγνωστη. Τὰ φύλλα τοῦ δὲν ἀριθμοῦνται. Οἱ διαγραφές εἶναι ἐλάχιστες. Τὰ στιχουργήματα εἶναι γραμμένα μὲ καστανὸ μελάνι, καταλογάδην, ὅμως οἱ στίχοι τοὺς χωρίζονται συνήθως ἀνὰ δύο μὲ ἄνω τελεῖες. Τὸ πρῶτο κείμενο καταλαμβάνει τὰ φφ. 1^τ-3^ν. Ὁ τίτλος τοῦ ἔχει γραφεῖ μὲ κόκκινο μελάνι (περὶ τοῦ κυδωνίου τοῦ ὑψηλοτάτου βασιλέως πάντων τῶν ἀπώρων). Κεφαλαῖο ἀρχικὸ ὑπάρχει μόνον στὴν πρώτη λέξη τοῦ κειμένου (*Βασιλεύοντος*), γραμμένο μὲ κόκκινο μελάνι. Τὸ δεύτερο κείμενο καταλαμβάνει τὰ φφ. 3^ν-9^τ. Ὁ τίτλος τοῦ ἔχει γραφεῖ μὲ κόκκινο μελάνι (*ξημάδα εἰς κάποιον γέροντα*). Στὸ τέλος τοῦ κειμένου εἶναι γραμμένη ἀπὸ ἄλλο χέρι, ἀνορθόγραφα, μὲ μικρότερα γράμματα καὶ μὲ μελάνι πιδ ἀνοικτῆς ἀποχρώσεως ἡ ἐξῆς σημείωση: τὸν εὐὸν ἀμὴν—/χῆρ διονισίου μο(να)χ(οῦ). Κεφαλαῖο ἀρχικὸ ὑπάρχει μόνον στὴν πρώτη λέξη τοῦ κειμένου (*Κάπου*), γραμμένο μὲ κόκκινο μελάνι. Στὸ φ. 9^ν ὑπάρχουν διάφορα ἀνορθόγραφα καὶ κακογραμμένα σημειώματα ἀπὸ ἄλλο χέρι. Ὁ Γ. Θ. Ζώρας χρονολογεῖ τὸ χφ. στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 18ου αἰ., ὅμως ἐπειδὴ ὁ Λίνος Πολίτης χρονολογεῖ ὀρθῶς στὸν 17ο αἰ. (βλ. *Ελληνικά*, τόμ. 19, 1966, σ. 170) τὴν παραλλαγὴ τοῦ *Πουολόγου* τοῦ Ἀρχείου Γ. Θ. Ζώρα (βλ. ἐδῶ παρακάτω, χφ. 2), γίνεται δεκτὴ ἡ ἴδια χρονολόγηση καὶ γιὰ τὸ παρὸν χφ., καθότι καὶ τὰ δύο φαίνεται νὰ γράφηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιον γράφεα καὶ ὥσως ἀρχικὰ νὰ ἀποτελοῦσαν μέρος ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κώδικα.

Προγενέστερη περιγραφὴ τοῦ χφ. καὶ δημοσίευση τῶν στιχουργημάτων βλ. στὶς αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις καὶ στὰ σχετικὰ ἄρθρα τοῦ Γεωργίου Θ. Ζώρα: «*Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος* (ἐξ ἰδιοκτήτου ἀνεκδότου παραλλαγῆς)», *Κρητικά Χρονικά*, τόμ. 7 (1953), σσ. 267 - 295. — «*Ἀγνωστοὶ παραλλαγὰὶ τοῦ Πουλλολόγου, τοῦ Πωρικολόγου, καὶ τοῦ Πτωχολέοντος*», *Ὁ Βιβλιόφιλος*, ἔτος Η', τεύχ. 1 (Ἰανουάριος-Μάρτιος 1954), σσ. 83-87 [= «*Ἀγνωστα κείμενα καὶ νέα παραλλαγὰὶ δημοδῶν ἔργων (... 2. Πτωχολέων... 4. Πωρικολόγος)*», Ἀθῆναι 1954 (Σπουδαστήριον Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀρ. 5), σσ. 17 - 21 καὶ 26 - 29]. — «*Μνημεῖα τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ Νεωτέρας Φιλολογίας μας: 7. Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος*», *Νέα Ἑστία*, τόμ. 58 (1955), σσ. 1425-1430. — «*Νέα παραλλαγὰὶ τοῦ Πωρικολόγου* (1. Ἰδιόκτητον χειρόγραφον, 2. Ἀθηνικὸς κώδιξ 3113)», *Studi bizantini e neoellenici*, τόμ. 9 (1957), σσ. 411-426, [καὶ μὲ προσθήκας= «*Ὁ Πωρικολόγος (κατ' ἀγνώστους παραλλαγὰς)*», Ἀθῆναι 1958 (Σπουδαστήριον Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀρ. 18), σσ. 32]. Ἐπίσης βλ. τὸ κεφάλαιον «*Κώδικας τῆς ἰδιωτικῆς συλλογῆς Γ. Θ. Ζώρα, Ἀθήνα, φφ. 1^ν-7^τ*» τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς τοῦ Γιώργου Κεχαγιόγλου, *Κριτικὴ Ἑκδοσὴ τῆς*

Ἱστορίας τοῦ Πτωχολέοντος. Θέματα Ὑστεροβυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Λογοτεχνίας, Θεσσαλονίκη 1978, σσ. 13-14.

2

χαρτ. 145 × 100 χιλ., φφ. 26, στ. 14-15, 17 αί.

Παραλλαγή Πουλλολόγου

(φ. 1^ρ) Ἀρχ. Ἀετὸς ὁ μέγας βασιλεὺς πάντων τὸν ὀρνέον κλητοῦρην εἶχε καὶ χαρὰν...

Στὸ χφ. αὐτὸ —ποὺ ἀγόρασε ὁ Γ. Θ. Ζώρας ἀπὸ παλαιοπωλεῖο τῆς Βενετίας, μαζί με τὸ προηγούμενο χφ. (βλ. ἐδῶ παραπάνω, χφ. 1)— σώζεται παραλλαγή τοῦ μεσαιωνικοῦ στιχουργήματος Πουλλολόγος. Τὸ χφ. διατηρεῖται σὲ καλὴ κατάσταση καὶ ἡ γραφή του εἶναι εὐανάγνωστη, παρόμοια μὲ αὐτὴ τοῦ προηγούμενου χφ. ὑπ' ἀριθ. 1. Τὰ φύλλα τοῦ χφ. δὲν ἀριθμοῦνται. Οἱ διαγραφές εἶναι ἐλάχιστες, ὑπάρχουν ὅμως πολλὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα. Τὸ στιχουργήμα εἶναι γραμμένο μὲ καστανὸ μελάνι, καταλογάδην, καὶ οἱ στίχοι του χωρίζονται μὲ ἄνω τελεῖς κόκκινου χρώματος. Στὸ χφ. ὑπάρχουν τρεῖς λευκὲς σελίδες (10^ν, 11^ρ, 11^ν), ποὺ ὁ κωδικογράφος σκόπευε νὰ τίς συμπληρώσει ἀργότερα, ἐπεὶδὴ πιθανῶς τὸ ἀντίβολό του παρουσίαζε χάσματα στὰ σημεῖα αὐτά. Λευκὰ ἔχουν παραμείνει, ἐξάλλου, καὶ τὰ τρία τελευταῖα φύλλα (24-26) τοῦ χφ.. Ἐπίσης ὁ κωδικογράφος ἄφησε δώδεκα κενὰ διαστήματα μέσα στὸ κείμενο, ποὺ θὰ χρησίμευαν προφανῶς γιὰ νὰ ζωγραφιστοῦν ἰσάριθμες παραστάσεις πουλιῶν, οἱ ὁποῖες θὰ ὑπῆρχαν στὸ ἀντίβολό του. Τὸ κείμενο παραδίδεται ἄτιτλο. Κεφαλαία ἀρχικά, γραμμένα μὲ κόκκινο μελάνι, ὑπάρχουν ὄχι μόνον στίς πρῶτες λέξεις παραγράφων, ἀλλὰ καὶ σὲ ἀρκετὲς πρῶτες λέξεις φράσεων. Ὁ Γ. Θ. Ζώρας χρονολογεῖ τὸ χφ. στὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ 18ου αἰ., ἐνῶ ὁ Λίνος Πολίτης κατὰ ἓνα αἰῶνα νωρίτερα (στὴ βιβλιοκρισία του τῆς ἐκδοσης τοῦ ἔργου ἀπὸ τὴν Stamatia Krawczynski, βλ. *Ἑλληνικά*, τόμ. 19, 1966, σ. 170).

Προγενέστερη περιγραφή τοῦ χφ. καὶ δημοσίευση τοῦ στιχουργήματος βλ. στίς αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις καὶ στὰ σχετικὰ ἄρθρα τοῦ Γεωργίου Θ. Ζώρα: «Ἀγνωστοὶ παραλλαγὰὶ τοῦ Πουλλολόγου, τοῦ Πωρικολόγου καὶ τοῦ Πτωχολέοντος», *Ὁ Βιβλιόφιλος*, ἔτος Η', τεύχ. 1 (Ἰανουάριος-Μάρτιος 1954), σσ. 83-87 [= *Ἀγνωστα κείμενα καὶ νέα παραλλαγὰὶ δημοδῶν ἔργων (... 3. Πουλλολόγος...)*], Ἀθῆναι 1954 (Σπουδαστήριον Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀρ. 5), σσ. 21-26]. — «Ὁ Πουλλολόγος (κατὰ νέαν παραλλαγὴν)», *Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, τόμ. 25 (1955), σσ. 173-206 [= *Ὁ Πουλλολόγος (κατὰ νέαν παραλλαγὴν)*], Ἀθῆναι 1956 (Σπουδαστήριον Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀρ. 10), σσ. 46]. Ἐπίσης βλ. τὸ κεφάλαιον «Τὸ χειρόγραφο Ζώρα, 17ος αἰ.» τοῦ βιβλίου

τῆς Ἰσαβέλλας Τσαβαρῆ, Ὁ Πουλογόγος. Κριτική Ἐκδοση, με Εἰσαγωγή, Σχόλια καὶ Λεξιλόγιο. Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, Ἀθήνα 1987 (Βυζαντινὴ καὶ Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 5), σσ. 55-56.

3

χαρτ. 150 × 100 χιλ., φφ. 119, στ. 14, 17 αἰ., ἀκέφ.

Παράφραση τοῦ Βίου τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τοῦ Σαλοῦ

1. (φ. 1^ρ) [Παράφραση τοῦ Βίου τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τοῦ Σαλοῦ]. Ἀρχ. τρέχε νὰ πίνης αὐτὸ τὸ νερόν...

2. (φ. 114^ρ) [Λειτουργικὰ κείμενα καὶ προσευχές]. Ἀρχ. δι' εὐχῶν τὸν ἁγίων πατέρων ἡμῶν εἴτα τησάγιον Παναγία τριάς καὶ πάτερ ἡμῶν. Ἐξεγερεθέντες τοῦ ὕπνου...

Τὸ χφ. σώζεται σὲ καλὴ κατάσταση. Εἶναι ἀστάχωτο. Τὸ χαρτὶ ἔχει ἐλαφρὰ στίλβωση καὶ ὑδατόσημα με παραστάσεις τριῶν ἡμισελήνων. Τὰ σωζόμενα φύλλα τοῦ χφ. δὲν εἶχαν ἀρίθμηση καὶ γι' αὐτὸ τὰ ἀρίθμωσα με μολύβι (1-119). Ἐξάλλου, μετατόπισα στὴν σωστὴ τους θέση τὰ φφ. 83-87, τὰ ὁποῖα εἶχαν παρατοποθετηθεῖ κατὰ τὴν συρραφὴ τοῦ χφ.. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ πρῶτα 33 φέρουν ἔχνη ὑγρασίας. Τὰ χαμένα φύλλα τοῦ χφ. τὰ ὑπολογίσασα με βάση τὴν ἔκταση τοῦ κειμένου πού θὰ περιλαμβανόταν σὲ αὐτά, σύμφωνα με τὸ πρότυπο τῆς παραφράσεως. Αὐτὰ πρέπει νὰ ᾔσαν 32 (δηλαδὴ τὰ τέσσερα πρῶτα τετράδια τοῦ κώδικα). Ὁ κώδικας διαιρεῖται σὲ δύο μέρη. Τὸ πρῶτο καὶ μεγαλύτερο μέρος του, δηλαδὴ τὰ φφ. 1^ρ-113^ν, τὸ καταλαμβάνει ἡ δημῶδης παράφραση τοῦ Βίου τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τοῦ Σαλοῦ. Τὸ κείμενό της σώζεται ἄτιτλο καὶ ἀκέφαλο (ἐπειδὴ εἶναι ἀκέφαλο καὶ τὸ χφ.) καὶ τελειώνει ἀπότομα, χωρὶς νὰ ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ἡ παράφραση. Τὸ μελάνι εἶναι καστανό, ἀλλὰ οἱ τελευταῖες λέξεις τῆς παραφράσεως γράφηκαν με μαῦρο (τὰ χρειαζόμενα. Τέλος). Ἡ γραφὴ εἶναι καθαρὴ καὶ εὐανάγνωστη, ὑπάρχουν ὅμως πολλὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα. Τὸ κείμενο χωρίζεται σὲ 23 κεφάλαια πού οἱ τίτλοι τους ἔχουν γραφεῖ με κόκκινο μελάνι (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πρῶτο κεφάλαιο πού σώζεται ἀκέφαλο καὶ ἄτιτλο). Μετὰ τὸ ἴδιο μελάνι ἔχουν γραφεῖ καὶ τὰ κεφαλαῖα καλλιγραφικὰ πρωτογράμματα τῆς πρώτης λέξης κάθε κεφαλαίου. Τὸ δεύτερο καὶ μικρότερο μέρος τοῦ κώδικα, δηλαδὴ τὰ φφ. 114^ρ-119^ν, ἔχει γραφεῖ ἀπὸ κακογράφο ἀντιγραφέα καὶ περιέχει διάφορα λειτουργικὰ κείμενα καὶ προσευχές. Στὴν ἀρχὴ του ὑπάρχει ἡ χρονία: ἔτος 1691 Ἀυγούστου 1, ἡ ὁποία καὶ ἀποτελεῖ *terminus ante quem* γιὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ χφ.. Ἡ κάθε σελίδα τοῦ δεύτερου μέρους ἔχει 15-20 στίχους.

Προγενέστερη περιγραφὴ τοῦ κώδικα καὶ δημοσίευσιν ἐνὸς ἀποσπάσματος τῆς παρα-

φράσεως (παράλληλα με την παρουσίαση και άλλων τριῶν παραφράσεων τοῦ ἴδιου Βίου) βλ. στὸ ἄρθρο μου: «Τέσσαρες παραφράσεις τοῦ Βίου τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ Σαλοῦ», Πλάτων, τόμ. 39 (1987), σσ. 143-148.

4

χαρτ. 170 X 110 χιλ., φφ. 172, στ. 13-16, 19 αἰ., ἀκέφ., κολοβ.

Ἱταλικὸ Χρονικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως

(φ. 1^ρ) Ἀρχ. *Da Salamina scrisse ai soldati che andassero ad attenderlo in Corinto...*

Τὸ χφ. περιλαμβάνει Χρονικὸ, γραμμένο στὴν ἰταλικὴ γλῶσσα, ποὺ ἀναφέρεται σὲ σημαντικὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς περιόδου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Τὸ χφ. εἶναι ἀστάχωτο καὶ σὲ καλὴ κατάσταση, ἐπειδὴ ὅμως εἶναι ἀκέφαλο καὶ κολοβὸ λείπει ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ κειμένου. Ἐπειδὴ τὰ σωζόμενα φύλλα τοῦ χφ. δὲν εἶχαν ἀρίθμηση, τὰ ἀρίθμησε ὁ Γ. Θ. Ζώρας. Τὸ μελάνι εἶναι καστανὸ καὶ ἡ γραφὴ καθαρὴ καὶ εὐανάγνωστη, ὑπάρχουν ὅμως πολλὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα. Τὸ χφ. προφανῶς εἶναι γραμμένο στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ.. Πρῶτος κτήτοράς του ἦταν ὁ Γεώργιος Κανδιανὸς Ρώμας (1798-1867). Τὸ χφ. παραχώρησε στὸν Γ. Θ. Ζώρα ὁ λογοτέχνης καὶ ἱστοριοδίφης Διονύσιος Ρώμας (1906-1981).

Προγενέστερη περιγραφή τοῦ χφ. καὶ δημοσίευση τοῦ Χρονικοῦ βλ. στὸ ἄρθρο τοῦ Γ.Θ. Ζώρα: «Ἀγνωστον Ἱταλικὸν Χρονικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», *Επιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, περίοδος δευτέρα, τόμ. 16 (1965-1966), σσ. 496-560. Ὁ ἴδιος ἀπέδωσε σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση καὶ ὀρισμένα ἀποσπάσματα τοῦ Χρονικοῦ, βλ.: «Ἀγνωστον Ἱταλικὸν Χρονικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», *Πρακτικὰ Τρίτου Πανιωνίου Συνεδρίου 23-29 Σεπτεμβρίου 1965*. Τόμος πρῶτος, Ἐν Ἀθήναις 1967, σσ. 75-82.

II. ΠΕΡΓΑΜΗΝΕΣ

5

περγ. 360 X 550 χιλ., μονόφυλλο, στ. 48, 19 Φεβρουαρίου 1629

Littera apostolica

Ἀρχ. *In nomine Sanctissime et Individue Trinitatis patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen. Noverint universi et singuli quod nos Gregorius Narus...*

Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ συντάχθηκε ἀπὸ τὸν Καρδινάλιο Gregorio Naro (1581-

1634), 'Αποστολικὸ Πρωτονοτάριο τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ Η' (1623-1644), καὶ ἀναφέρεται στὴν ἱδρυση νοσοκομείου στὴν κωμόπολη Sant' Eusanio Forconese τῆς ἐπαρχίας τῆς L' Aquila. Ἡ περγαμνὴ φέρει τρεῖς πτυχώσεις ὀριζόντιες καὶ ἰσάριθμες κάθετες. Τὸ μελάνι εἶναι καστανό. Κατάστασις διατηρήσεως σχεδὸν καλὴ, φέρει ὅμως μικρὰς ὁπὲς στὶς κάθετες κυρίως πτυχώσεις. Αὐτές, δυστυχῶς, τυχαίνει τίς περισσότερες φορές νὰ βρίσκονται μέσα στὴν γραμμένη ἐπιφάνεια τῆς περγαμνῆς (250 X 520 χιλ.). Διατηροῦνται, ἐξάλλου, οἱ τέσσερις μικρὰς ἐγκοπὲς τῆς περγαμνῆς ποὺ ἀπὸ μέσα τοὺς περνοῦσε ἡ ταινία, μὲ τὴν ὁποία ἦταν σφραγισμένη κατὰ τὴν ἀποστολὴ της.

Λεπτομερέστερη περιγραφὴ τοῦ ἐγγράφου καὶ δημοσίευσή τοῦ κειμένου βλ. στὸ δημοσίευμα: Gerasimos Zoras, *Una lettera apostolica (inizi del XVII sec.) attinente ad un ospedale della diocesi di Aquila*. Atene 1991.

III. ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ

6

χαρτ. 185 X 115 χιλ., σσ. 574, ἔτ. 1874

Χειρόγραφο ἡμερολόγιο τοῦ Στεφάνου Ξένου τοῦ ἔτους 1874

Οἱ ἡμερολογιακὲς σημειώσεις τοῦ Στεφάνου Ξένου τῆς περιόδου 1 Ἰαν.-31 Δεκ. 1874 (σχετικὲς μὲ τίς ἐμπορικὲς δραστηριότητές του καὶ τὰ προσωπικὰ του βιώματα στὴν Ἀγγλία) εἶναι γραμμένες στὶς 365 ἀριθμημένες λευκὲς σελίδες ἔντυπου ἐμπορικοῦ ἡμερολογίου (+14 ἔνθετες σὲ διάφορα σημεῖα του). Τὸ ἡμερολόγιο (μὲ τίτλο: *Lett's Diary, or Bills due Book and Almanac for 1874*) περιλαμβάνει καὶ πολλὰς ἔντυπες σελίδες (μὲ πίνακες τραπεζῶν, μὲ ὀνόματα κρατικῶν ἀξιωματούχων, μὲ χρονολόγια, ἐμπορικὲς πληροφορίες, διαφημίσεις, καθὼς καὶ μὲ τὰ καλεντάρια τῶν ἐτῶν 1874 καὶ 1875). Ἐπίσης σὲ εἰδικὸ τμῆμα στὸ τέλος τοῦ ἡμερολογίου, ὑπάρχουν ἀναλυτικοὶ χειρόγραφοι πίνακες τοῦ Ξένου μὲ τὰ μηνιαῖα ἔσοδα καὶ ἔξοδα του (σὲ 24 σελίδες χωρὶς ἀρίθμηση: δύο σελίδες γιὰ κάθε μῆνα), καθὼς καὶ γενικὸς πίνακας γιὰ ὅλο τὸ ἔτος (στὴν τελευταία σελίδα). Ἀπὸ τὸν πίνακα αὐτὸν προκύπτει ὅτι ὁ Ξένος κατὰ τὸ 1874, εἶχε ἔλλειμμα περίπου 37 λιρῶν. Τὸ ἡμερολόγιο σώζεται σὲ καλὴ κατάστασις. Τὸ μελάνι ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Ξένος εἶναι ἄλλοτε καστανῆς καὶ ἄλλοτε μελανῆς ἀποχρώσεως. Ἡ γραφὴ του εἶναι καθαρὴ. Τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα εἶναι ἐλάχιστα. Οἱ σελίδες ἄλλοτε εἶναι πυκνογραμμένες καὶ ἄλλοτε ἀραιογραφημένες, ἀνάλογα μὲ τὴ σοβαρότητα καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν περιστατικῶν τῆς κάθε μέρας. Στὸ Ἀρχεῖο, ἐξάλλου, σώζονται τέσσερις ἐπιστολὲς καὶ ἓνα τηλεγράφημα, ποὺ στάλθηκαν στὸν Στ. Ξένο, κατὰ τὴν ἴδια χρονικὴ

περίοδο (1874), από τούς συνεταίρους του 'Ηρακλῆ και Θεόδωρο Τουβίνη και τὸν "Αγγλο ἔμπορο J. T. Clare.

Δημοσίευση ἀποσπασμάτων τοῦ ἡμερολογίου βλ. στὰ ἄρθρα τοῦ Γ. Γ. Ζώρα: «Τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Στεφάνου Ξένου τοῦ ἔτους 1874 καὶ δύο ἀποσπάσματά του», *Νέα Ἑστία*, τόμ. 110 (1981), σσ. 1222-1223. — «Στέφανος Ξένος «Υποψήφιος Δήμαρχος Ἀθηναίων», *Νέα Ἑστία*, τόμ. 119/Χριστουγεννιάτικο τεῦχος (1984), σσ. 491-496. Ἀναλυτικὴ περιγραφή τοῦ ἡμερολογίου βλ. καὶ στὸ ἄρθρο τῆς Βικτωρίας Χατζηγεωργίου-Χασιώτη: «Τὰ κατὰλοιπα τοῦ Στεφάνου Ξένου», *Ἐπιστημονικὴ Ἑπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, τόμ. 20 (1981), σ. 474.

7

χαρτ. 140 X 100 χιλ., σσ. 380, ἔτ. 1896

Χειρόγραφο ἡμερολόγιο τοῦ Ἱπποκράτη Καραβία τοῦ ἔτους 1896

Οἱ ἡμερολογιακὲς σημειώσεις τοῦ Ἱπποκράτη Καραβία (1866-1954) τῆς περιόδου 1 Ἰαν.-31 Δεκ. 1896 εἶναι γραμμένες μόνον σὲ 66 ἀπὸ τῆς 365 λευκὲς καὶ χωρὶς ἀρίθμηση σελίδες ἔντυπου ἡμερολογίου. Τὸ ἡμερολόγιο αὐτό, μετὰ τὸ ἐξώφυλλο (*Ὁ Παρθενὼν 1896*) καὶ τὸ ἐσώφυλλο (*Ἐτήσιον ἡμερολόγιον καὶ σημειωματάριον 1896*, Ἔτος Πρῶτον, Ἐν Ἀθήναις, Τύποις Ἀλεξάνδρου Παπαγεωργίου, Ὀδὸς Ὀφθαλμιατρικοῦ ἀριθ. 3, 1896), ἔχει 16 ἔντυπες καὶ ἀριθμημένες σελίδες, ὅπου ὑπάρχει πίνακας μὲ τὴν Βασιλικὴ Οἰκογένεια, καλεντάριο τοῦ 1896, καθὼς καὶ «Ποικίλαι πληροφορίες». Τὸ ἡμερολόγιο σώζεται σὲ καλὴ κατάστασι. Οἱ ἡμερολογιακὲς σημειώσεις, ἄλλοτε ἐκτενέστερες καὶ ἄλλοτε συντομότερες —ἐνῶ ἀρκετὲς σελίδες τοῦ ἡμερολογίου εἶναι ἐντελῶς ἄγραφες—, ἔχουν γραφεῖ μὲ μολύβι, καθαρά καὶ εὐανάγνωστα. Διορθώσεις καὶ ὀρθογραφικὰ σφάλματα δὲν ὑπάρχουν.

IV. ΛΥΤΑ ΦΥΛΛΑ

8

χαρτ. 200 X 140 χιλ., δίφυλλο, 11 Ἰουνίου 1877

Εὐτύχει

Ποίημα τοῦ Κωστή Παλαμᾶ

Ἐρωτικὸ ποίημα ποὺ ἔγραψε καὶ ἔστειλε, στίς 11 Ἰουνίου 1877, ὁ νεαρὸς τότε Παλαμᾶς (μᾶλλον ἀπὸ τὴν Ἀθήνα) σὲ μιὰ κοπέλλα ποὺ ἀγαποῦσε καὶ

πού τὴν ὀνόμαζε «συνθηματικά» μικρούλα. Ἀπὸ δύο ἐπιστολές του πρὸς τὴν ξαδὲλφον του Μάσιγγα (τῆς 5ης Νοεμβρίου καὶ τῆς 1ης Δεκεμβρίου 1876, βλ.: Κ. Σ. Κώνστα, «Ἀνέκδοτα παλαμικά κείμενα. Γράμματα-ποιήματα», *Νέα Ἑστία*, τόμ. 51, 1952, σσ. 368-379) πληροφορούμαστε ὅτι εἶχε στείλει καὶ ἄλλα ἐρωτικά ποιήματα πρὸς τὴν μικρούλα, πού ἔμενε στὸ Μεσολόγγι. Ἐξ-
 ἄλλου, ἀπὸ ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ τῆς Μάσιγγας (τῆς 4ης Φεβρουαρίου 1877, βλ.: Κ. Σ. Κώνστα, ὁ.π.) μαθαίνουμε ὅτι τὸ ὄνομα τῆς μικρούλας ἦταν Ἐλε-
 νίτσα, ἐνῶ τοῦ ἐπωνύμου της ἀναγράφονται τὰ τρία μόνον πρῶτα γράμματα: Δημ., καθότι ἡ πλήρης ἀναγραφὴ τοῦ ἐπωνύμου θὰ ἦταν ἐπικίνδυνη στὴν περι-
 πτωσὴ πού τὸ γράμμα θὰ ἔπεφτε σὲ λάθος χέρια. Τὸ ποίημα καταλαμβάνει τὶς
 τρεῖς πρῶτες σελίδες τοῦ διφύλλου. Ἔχει δέκα στροφές, πού ἡ κάθε μία τους
 ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερις τρίμετρους μεσοτονικούς στίχους: δύο ὀκτασυλ-
 λάβους (τὸν πρῶτο καὶ τὸν τρίτο) καὶ δύο ἑνεασυλλάβους (τὸν δεῦτερο καὶ τὸν
 τέταρτο). Ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι πλεκτή. Τοῦ ποιήματος προτάσσεται ὁ
 τίτλος *Εὐτύχει*, καθὼς καὶ ἡ ἀφιέρωσις *Μικρούλα*. Ἡ κατάστασις στὴν ὁποία
 διατηρεῖται τὸ δίφυλλο εἶναι πολὺ καλὴ. Τὸ μελάνι πού χρησιμοποίησε ὁ
 ποιητὴς εἶναι καστανό. Ἡ γραφὴ εἶναι τόσο καθαρή, ὥστε μᾶς ἐπιτρέπει νὰ
 ὑποθέσουμε ὅτι πρόκειται γιὰ ἐπιστολιμαῖο (ποιητικὸ περιεχομένου) ἔγγραφο
 πού στάλθηκε πρὸς τὴν μικρούλα ἀποδέκτρια —καὶ ὄχι γιὰ κάποιον πρόχειρο
 σχεδιάσμα ἢ ἀντίγραφο πού κράτησε ὁ Παλαμᾶς—, καὶ ἃς ὑπάρχει διόρθωσις
 στὸν δεῦτερο στίχο τῆς τρίτης στροφῆς (πού μάλιστα ἐγίνε μετ' ἀποδοτικὸ
 μελάνι). Συγκεκριμένα ὁ ποιητὴς διέγραψε τὴν λέξη *γλυκεῖα* καὶ τὴν ἀντικατέ-
 στησε μετ' αὐτὴν τὴν λέξη *ἀγρία*, τὴν ὁποία ἔγραψε πάνω ἀπὸ τὴν διαγραφείσα.
 Ἐξάλλου τὸ ὅτι μετὰ τὸ τέλος τοῦ ποιήματος ὑπάρχει ἡμερομηνία (11 Ἰου-
 νίου 1877) καὶ ὑπογραφὴ τοῦ Παλαμᾶ, μᾶς ὁδηγεῖ στὸ ἴδιον συμπέρασμα:
 ὅτι, δηλαδή, ὁ ποιητὴς δὲν σκόπευε νὰ κρατήσει ὁ ἴδιος τὸ δίφυλλο αὐτό.

Δημοσίευσιν τοῦ ποιήματος βλ. στὰ ἄρθρα τοῦ Γ.Γ. Ζώρα: «Ἀνέκδοτο ποίημα τοῦ
 Κ. Παλαμᾶ καὶ μία ἀφιέρωσις τοῦ Μ. Μαλακάση», *Νέα Ἑστία*, τόμ. 105 (1979), σσ. 214-
 215, καὶ «Ἡ Ἀλληλογραφία τοῦ Κ. Παλαμᾶ. Μία μικρὴ ποιητικὴ προσθήκη», *Διαβάζω*,
 τεύχ. 170 (1 Ἰουλίου 1987), σσ. 49-51.

9

χαρτ. 210 X 180 χιλ., μονόφυλλο, 1877

Ποιητικά σχεδιάσματα καὶ ποιημάτιο τοῦ Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη

Στὸ φύλλο σώζονται τρία ποιητικὰ σχεδιάσματα καὶ ἓνα μικρὸ ποίημα
 τοῦ Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη (1824-1879). Τὰ δύο πρῶτα σχεδιάσματα (*Πές
 μου το σὺ πού κάθεσαι... χωρὶς νὰ τὸν πειράζει καὶ Νὰ πάει ναυρῶν τ' ἄμπε-*

λουργοῦ... ἀπ' τὸν κόρφο μου) εἶναι γραμμένα μὲ μαῦρο μολύβι, ἐνῶ τὸ τρίτο, ποὺ ἀποτελεῖ βελτιωμένη μορφή τοῦ πρώτου (*Πές μου το σὺ ποῦ κάθεσαι... ἀφρομανάει 'ς τὸν ἄμμο*), ἔχει γραφεῖ μὲ καστανὸ μελάνι καὶ ἔχει περιληφθεῖ σὲ διάφορες ἐκδόσεις τῶν Ἀπάντων τοῦ ποιητῆ. Τὸ πρῶτο καὶ τὸ τρίτο σχεδιάσμα ἀποτελοῦνται ἀπὸ πέντε ἱαμβικούς δεκαπεντασυλλάβους στίχους τὸ καθένα, ποὺ ὁμοιοκαταληκτοῦν ζευγαρωτά. Ὁ τελευταῖος ὅμως στίχος τοῦ πρώτου, ποὺ φέρει μάλιστα καὶ διορθώσεις, εἶναι ἀδύνατο νὰ διαβαστεῖ, ἐξαιτίας τῆς φθορᾶς ποὺ προκλήθηκε στὸ φύλλο ἀπὸ παλαιότερη δίπλωσή του. Τὸ δεύτερο σχεδιάσμα, ποὺ ἔχει καὶ αὐτὸ δεχθεῖ διορθώσεις, ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερις ἱαμβικούς δεκαπεντασυλλάβους στίχους, ποὺ — ἂν καὶ ὁ τελευταῖος τους δὲν ὁλοκληρώθηκε — εἶναι προφανὲς ὅτι ἀκολουθοῦν τὴν σταυρωτὴ ὁμοιοκαταληξία. Τὸ μικρὸ ποίημα τῆς ἄλλης ὅψης τοῦ φύλλου (*Δὲ σ' ἔλησμόνησα γλυκεῖα, πολυβασανισμένη... κ' ἐμὲ γηράζει ἀνώφελα κ' ἐκείνη πάντα ζῇ*), γραμμένο μὲ καστανὸ μελάνι, ἔχει περιληφθεῖ στὰ Ἀπαντα τοῦ Βαλαωρίτη. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕξι ἱαμβικούς στίχους ποὺ ὁμοιοκαταληκτοῦν ζευγαρωτά: οἱ τέσσερις πρῶτοι εἶναι δεκαπεντασύλλαβοι, ἐνῶ οἱ δύο τελευταῖοι δεκατετρασύλλαβοι. Παρ' ὅλο ποὺ δὲν ἔχει σημειωθεῖ στὸ φύλλο καμία χρονολογία, μπορούμε νὰ τὸ χρονολογήσουμε στὰ 1877, ἐπεὶδὴ τὰ τρία ποιητικὰ σχεδιάσματα (ποὺ περιλαμβάνονται στὴν μιὰ ὅψη του) ἀποτελοῦν, πιθανότατα, ἀποσπασματικὰ σχεδιάσματα τοῦ ἐκτενοῦς ποιήματος «Ἐπὶ τῷ θανάτῳ Ἀντωνίου Κόνδαρη», ποὺ ξέρουμε ὅτι ὁ Βαλαωρίτης τὸ συνέθεσε κατὰ τὸ ἔτος αὐτοῦ (1877).

Ἐκτενέστερη περιγραφή τοῦ χφ. καὶ δημοσίευση τῶν σχεδιασμάτων βλ. στὸ ἄρθρο τοῦ Γ. Γ. Ζώρα: «Τρία ἄγνωστα ποιητικὰ σχεδιάσματα τοῦ Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη», *Ἡ Λέξη*, τεύχ. 103 (Μάιος-Ἰούνιος 1991), σσ. 414-419.

10

χαρτ. 200 X 130 χιλ., φφ. 7, στ. 21-23, 11 Ἰουλίου 1878

Σχέδιο ἐπιστολῆς τοῦ Λαυρεντίου Βροκίνη

Τὸ ἰδιόγραφο σχέδιο ἐπιστολῆς τοῦ Λαυρεντίου Βροκίνη (1850-1911) σώζεται σὲ πολὺ καλὴ κατάσταση καὶ περιλαμβάνει στὸ μεγαλύτερο μέρος του βιογραφικὰ καὶ ληξιαρχικὰ στοιχεῖα γιὰ τέσσερις Ἑπτανησίους, τοὺς Κωνσταντῖνο Δουδέσκούλο, Ἀναστάσιο Αὐλωνίτη, Γεώργιο Ἰώτη καὶ Ἀντώνιο Σπίνουλα, ποὺ φαίνεται ὅτι θὰ ἐνδιέφεραν τὸν παραλήπτη τῆς ἐπιστολῆς Παναγιώτη Χιώτη (1814-1896). Ὅμως ὁ Βροκίνης διέγραψε ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ σχεδίου (ἔπου καὶ οἱ σχετικὲς μὲ τὸν Σπίνουλα πληροφορίες), ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν προτελευταῖο στίχο τῆς ἑκτῆς σελίδας καὶ φθάνοντας ὡς

τὸ τέλος τοῦ κειμένου. Διέγραψε ἀκόμα καὶ τὴν ὑπογραφή του, ποὺ τὴν εἶχε βάλει ἀρχικὰ στὸ τέλος τοῦ σχεδίου καὶ ξαναὑπέγραψε πρὶν τὸ διαγραμμένο τμήμα. Ἐπομένως μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι, στὸ καθαρογραφημένο ἀντίγραφο ποὺ ἔστειλε στὸν Χιώτη, δὲν περιλαμβανόταν τὸ τμήμα αὐτό. Ἡ γραφή εἶναι εὐανάγνωστη. Ἐχει χρησιμοποιοθεῖ καστανὸ μελάνι. Οἱ σελίδες φέρουν ἀρίθμηση. Διορθώσεις δὲν ὑπάρχουν, ἀλλὰ ἔχουν γίνεи μερικὲς προσθήκες στὰ περιθώρια ὀρισμένων σελίδων. Στὸ ἄνω δεξιὸ μέρος τῆς πρώτης σελίδας ὑπάρχει ἡ χρονία: *Κέρκυρα τῇ 11 Ἰουλίου 1878*.

Τὸ κείμενο τοῦ σχεδίου ἐπιστολῆς τοῦ Λαυρεντίου Βροκίνη δημοσιεύεται ἐδῶ παρακάτω (εἶναι τὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ Σύμμεικτα τῆς μελέτης μου αὐτῆς).

11

χαρτ. 280 X 205 χιλ., μονόφυλλο, 19 αἱ.

Στὸ Γένος**Ποίημα τοῦ Σπύρου Μатσοῦκα**

Πατριωτικὸ ποίημα τοῦ Σπύρου Μатσοῦκα (1873-1928). Ἀποτελεῖται ἀπὸ 22 ἱαμβικούς δεκαπεντασυλλάβους ποὺ ὁμοιοκαταληκτοῦν ζευγαρωτά. Τοῦ ποιήματος προτάσσεται ὁ τίτλος *Στὸ Γένος*. Τὸ μελάνι εἶναι καστανὸ καὶ ἡ γραφή καλλιγραφική. Ἡ κατάσταση διατηρήσεως εἶναι πολὺ καλή.

Δημοσίευση τοῦ ποιήματος ἔγινε ἀπὸ τὸν Γ. Γ. Ζώρα: «Ὁ Σπῦρος Μатσοῦκας καὶ τὸ Α/Τ ΝΕΑ ΓΕΝΕΑ», *Ναυτικὴ Πνευματικὴ Καλλιέργεια*, τόμ. 2 (1988), σσ. 104-105.

V. ΠΡΩΤΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

12

Τζάνε Βεντράμου, Ἱστορία φιλαργυρίας μετὰ τῆς περηφανείας

Μοναδικὸ ἀντίτυπο (unicum) τοῦ ἠθικοδιδασκτικοῦ στιχουργήματος τοῦ Τζάνε Βεντράμου (1498-1570 ci.). *Ἱστορία φιλαργυρίας μετὰ τῆς περηφανείας*. —Ἐνετίησιν παρὰ Φρανκίσκου τοῦ Ραμπαζέτου, αῤῥξ' (=1567). Τὸ ἀντίτυπο αὐτὸ ἀγοράσθηκε στὴν Βενετία ἀπὸ τὸν Γ. Θ. Ζώρα, μαζί με τὰ χφφ. ποὺ περιλαμβάνουν τὶς παραλλαγὰς τοῦ *Πωρικολόγου-Πτωχολέοντος* καὶ τοῦ *Πουολόγου* (βλ. ἐδῶ παραπάνω, χφφ. 1 καὶ 2). Ἐχει διαστάσεις 145 X 100 χιλ. καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτὼ φύλλα, μόνον ὅμως τὰ τρία τους (δεύτερο, τρίτο καὶ τέταρτο) ἀριθμοῦνται, με λατινικὴ ἀρίθμηση (II, III, IIII). Στὴν πρώτη

σελίδα του αντίτιπου (σελίδα τίτλου) αναγράφεται ο τίτλος του έργου, ο τόπος και ο χρόνος έκδοσης, καθώς και ο εκδότης. Στην ίδια επίσης σελίδα υπάρχει και τυπογραφικό σήμα: μέσα σε ὀρθογώνιο διακοσμητικό πλαίσιο, διαστάσεων 60 X 55 χιλ., βρίσκεται ὠσειδής εἰκόνα που παριστάνει δύο ἀγγέλους, πάνω σε σύνεφα, νὰ κρατοῦν ἀπὸ ἓνα στεφάνι ὁ καθένας, ἐνῶ ὑψηλότερα ἀπὸ αὐτοὺς ὑπάρχει ἡ λατινικὴ ἐπιγραφή *et animo et corpori*. Στην δευτέρα σελίδα ξεκινᾷ τὸ κείμενο τῆς *Ἱστορίας...*, μὲ μεγάλο διακοσμητικὸ ἀρχικὸ γράμμα· ὑπάρχει ἐπίσης ἐπίτιτλο, διαστάσεων 17 X 70 χιλ., καὶ ὁ τίτλος πάλι τοῦ έργου. Κάθε σελίδα τοῦ ἀντίτυπου ἔχει 28 στίχους, ἐκτὸς τῆς σελίδας (2) ποὺ ἔχει 20, καὶ τῆς σελίδας (16) ποὺ ἔχει 12 στίχους. Στὸ τέλος τοῦ στιχουργήματος ἀναγράφεται ἡ λέξη *ΤΕΛΟΣ*. Ἡ ἔκδοση εἶναι ἐπιμελημένη μὲ πολλὰ ὅμως ὀρθογραφικὰ σφάλματα.

Ἐκτενὴ περιγραφή τοῦ ἀρχετύπου καὶ ἀναδημοσίευση τοῦ στιχουργήματος βλ. στὶς αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις καὶ στὰ σχετικὰ ἄρθρα τοῦ Γεωργίου Θ. Ζώρα: «Ἀγνωστον στιχούργημα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Τζάνε Βεντράμου, *Ἱστορία Φιλαργυρίας μετὰ τῆς περηφανίας*», *Ὁ Βιβλιόφιλος*, ἔτος Η', τεύχ. 3 (Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 1954), σσ. 124-130 [= «Ἀγνωστα κείμενα καὶ νέα παραλλαγὰι δημοδῶν ἔργων (1. Τζάνε Βεντράμου, *Ἱστορία Φιλαργυρίας μετὰ τῆς περηφανίας*...)», Ἀθῆναι 1954 (Σπουδαστήριο Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀρ. 5), σσ. 7-16]. — (Τζάνε Βεντράμου, *Ἱστορία Φιλαργυρίας μετὰ τῆς περηφανίας* («Ἀγνωστον στιχούργημα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος»), *Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, τόμ. 24 (1954), σσ. 291-314 [= Τζάνε Βεντράμου, *Ἱστορία Φιλαργυρίας μετὰ τῆς περηφανίας* («Ἀγνωστον στιχούργημα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος»), Ἀθῆναι 1956 (Σπουδαστήριο Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀρ. 11), σσ. 52]. — «Σύμμεικτα: ... 2. Τζάνε Βεντράμου, *Ἱστορία Φιλαργυρίας μετὰ τῆς περηφανίας*», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, περίοδος δευτέρα, τόμ. 16 (1965-1966), σσ. 604-606. Ἐπίσης βλ., σχετικὰ μὲ τὸ κείμενο αὐτό, τὸ κεφάλαιο «Τὰ σύγχρονα τοῦ Βεντράμου πρόσωπα στὴν *Ἱστορία Φιλαργυρίας μετὰ τῆς περηφανίας*» τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς (σὲ δακτ. μορφή) τοῦ Στ. Ε. Κακλαμάνη, *Τριβώλης-Δεφαράνας-Βεντράμος. Τρεῖς Ἕλληνες λαϊκοὶ στιχουργοὶ στὴ Βενετία τοῦ 16ου αἰῶνα*, [Ρέθυμνο 1989], σσ. 270-335, καθὼς καὶ τίς σσ. 249-250, ὅπου περιγράφεται τὸ ἀντίτυπο αὐτό. Βλ. πρόχειρα τὸ σχετικὸ λῆμμα (1029) στὸ ἔργο τοῦ Θωμᾶ Ι. Παπαδοπούλου, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1466 ci.-1800*, τόμος πρῶτος: *Ἀλφαβητικὴ καὶ χρονολογικὴ ἀνακατάταξις*, *Γραφεῖον Δημοσιευμάτων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, Ἀθῆναι 1984 (Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 48), σ. 78.

Β'. ΣΧΕΔΙΟ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΥ ΒΡΟΚΙΝΗ

Στὸ Ἀρχεῖο Γ. Θ. Ζώρα σώζεται σχέδιο ἐπιστολῆς (μὲ χρονία *Κέρκυρα τῇ 11 Ἰουλίου 1878*), τοῦ Ἑπτανήσιου λογίου Λαυρεντίου Βροκίνη (1850-1911), γνωστοῦ κυρίως ἀπὸ τὰ *Βιογραφικὰ σχεδάρια τῶν ἐν τοῖς γραμμασίῳ, ὡραῖαις τέχναις καὶ ἄλλοις κλάδοις τοῦ κοινωνικοῦ βίου διαλαμπάντων Κερκυραίων*. Τεύχη Α'-Β'. Τυπογραφεῖον «Ὁ Κοραΐς» Ἰωσήφ Ναχαμούλη, Κέρκυρα, 1877-1884¹. Τὸ σχέδιο αὐτό, ποὺ περιλαμβάνει κυρίως βιογραφικὰ καὶ ληξιαρχικὰ στοιχεῖα γιὰ τέσσερις Ἑπτανησίους (Κωνσταντῖνο Δουδέσκολο, Ἀναστάσιο Αὐλωνίτη, Γεώργιο Ἰώτη καὶ Ἀντώνιο Σπίνουλα), περιγράφεται ἀναλυτικότερα στὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ *Σύμμεικτά* μου (βλ. ἐδῶ παραπάνω, χφ. 10). Ἀναφέρω καὶ ἐκεῖ, ὅτι τὸ κείμενο τῆς τελικῆς μορφῆς τῆς ἐπιστολῆς θὰ στελόταν στὸν Παναγιώτη Χιώτη (1814-1896) καὶ θὰ περιλάμβανε μόνο ἓνα μικρὸ μέρος τοῦ σχεδίου, ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερό του μέρος (τὸ σχετικὸ μὲ τὸν Ἀντώνιο Σπίνουλα) ἔχει διαγραφεῖ. Ὡστόσο ἔκρινα σκόπιμο, κατὰ τὴν δημοσίευση τοῦ σχεδίου, ποὺ ἀκολουθεῖ, νὰ παραθέσω καὶ τὸ διαγεγραμμένο τμῆμα του, ὥστε νὰ φανοῦν ἀκόμη καλύτερα οἱ ἐρευνητικὲς ικανότητες τοῦ ιστοριοδίφῃ Βροκίνῃ.

Εἶναι ἄγνωστο πῶς περιῆλθε στὴν κατοχὴ τοῦ πατέρα μου τὸ σχέδιο αὐτό. Πιθανῶς νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ Ἀρχείου Βροκίνῃ ποὺ εἶχε φθάσει στὰ χέρια τοῦ δικηγόρου καὶ ἐπὶ σειρὰ ἐτῶν δημάρχου Κερκυραίων Σπύρου Ράθ (1902-1982). Τὸ τμῆμα αὐτό, ποὺ περιλάμβανε τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Βροκίνῃ «μὲ τὸν Ἀρχιδούκα Σαλβατώρ, τὸν Λεγκράν, τὸν Περνώ, τὸν Χιώτη, τὸν Δε-Βιάζη, τὸν Μηλιαράκη, τοὺς ἀδελφοὺς Λάμπρου»², καταστράφηκε στὸν βομβαρδισμὸ τῆς Κέρκυρας ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς, τὴν 14η Σεπτεμβρίου 1943. Ἐπομένως, ἂν ὁ Ράθ ὑπῆρξε πράγματι ὁ προηγούμενος κάτοχος τοῦ σχεδίου αὐτοῦ, πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τὸ προσέφερε πρὶν τὴν παραπάνω ἡμερομηνία, εἴτε ἀπευθείας στὸν Γ.Θ. Ζώρα (τὸν ὁποῖο γινώριζε ἀπὸ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ἑπτάνησο δημοσιεύματά του), εἴτε στὸν στενὸ φίλο καὶ συμπολί-

1. Τὰ *Βιογραφικὰ σχεδάρια* ἐπανεκδόθηκαν στὸ περιοδικὸ *Κερκυραϊκὰ Χρονικά*, τόμ. XVI (1972), σσ. 1-416, μὲ «Σημείωμα τοῦ Ἐκδότη» Κώστα Δαφνῆ (σσ. ε'-στ'), καὶ «Προλεγόμενα» τοῦ ἴδιου (σσ. ζ'-ιε'). Ὁ τόμος αὐτὸς κυκλοφόρησε μὲ τὸν τίτλο: *Α. Βροκίνῃ, Ἔργα*, πρῶτος τόμος, ἐνῶ στὸν δεύτερο τόμο περιλήφθηκαν δεκαεῖς μικρότερα ἔργα τοῦ Βροκίνῃ. Προτάχθηκε πάλι «Σημείωμα τοῦ Ἐκδότη» Κώστα Δαφνῆ (σσ. ε'-η'), «Προλεγόμενα: Ἡ συναγωγὴ τῶν ἔργων τοῦ Βροκίνῃ» τοῦ Κ. Θ. Δημαρᾶ (σσ. θ'-ιε'), καθὼς καὶ κείμενο τοῦ Παν. Μουλλᾶ γιὰ «Τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Α. Σ. Βροκίνῃ στὸ Νεοελληνικὸ Ἰνστιτούτο τῆς Σορβόνης» (σσ. ιστ'-κδ'). Ὁ δεύτερος αὐτὸς τόμος φιλοξενήθηκε στίς σελίδες τοῦ ἴδιου περιοδικοῦ: *Κερκυραϊκὰ Χρονικά*, τόμ. XVII (1973), σσ. 1-462.

2. Κ. Δαφνῆς, «Προλεγόμενα», *Κερκυραϊκὰ Χρονικά*, τόμ. XVI (1972), σ. ιβ'.

τη του Γεράσιμου Σαλβᾶνο (1886-1975)³ —Λυκειάρχης φιλόλογο καὶ μετέπειτα πεθερὸ τοῦ Γ. Θ. Ζώρα—, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν σειρὰ του θὰ τὸ προσέφερε ἀργότερα στὸν γαμπρό του.

Ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς, κάνοντας λόγο γιὰ τὴν ἀπόκτηση μέρους τοῦ Ἀρχείου Βροκίνη ἀπὸ τὸν Hubert Pernot (870-1946), τὸ ὁποῖο —μετὰ τὸν θάνατό του— κατέληξε στὴν Σορβόννη, τονίζει, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, ὅτι: «μέ ἀφετηρία τὸ σύνολο τῶν καταλοίπων, εἶναι φανερό ὅτι πολλὰ καὶ σημαντικὰ μποροῦν νὰ γίνουν σὲ ποικίλους τομεῖς»⁴. Ἡ παροῦσα δημοσίευση τοῦ σχεδίου πιστεύω ὅτι συμβάλλει πρὸς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν κατεύθυνση: πέρα ἀπὸ τὰ ἥσσονος σημασίας ἱστορικὰ καὶ βιογραφικὰ στοιχεῖα ποὺ γίνονται ἔτσι γνωστά, προβάλλει ἐκδηλὰ ἡ σχολαστικότητά τοῦ Βροκίνη, ἡ εὐθυκρισία του καὶ ἡ ἐρευνητικὴ του δεινότητα, ἐνῶ παράλληλα διαγράφεται, τρόπον τινά, ἡ —χαρακτηριστικὴ τῆς Σχολῆς στὴν ὁποία ἀνήκει— μέθοδος μὲ τὴν ὁποία συγκεντρώνει καὶ συνθέτει τὸ ποικίλο κάθε φορὰ καὶ πλούσιο πρωτογενὲς ὕλικό του.

3. Σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του βλ.: Γ. Δ. Χουρμουζιάδης, «Γεράσιμος Σαλβᾶνος», *Νέα Ἑστία*, τόμ. 98 (1975), σσ. 988-989 [= Γ. Δ. Χουρμουζιάδης, *Πάθη καὶ τρόπαια. Δοκίμια καὶ μελέτες*. Εἰσαγωγὴ Δημήτρη Νικορέντζου, [Ἐκδόσεις] Καλέντης, [Ἀθῆνα 1987], σσ. 136-138], καὶ Δημητρίου Λουκάτου, «Μνήμες καὶ δραστηριότητες: Γεράσιμος Σαλβᾶνος (1886-1975). Ἡ οἰκογενειακὴ προσφορά του στὴ Γλωσσο-Λαογραφία τῆς Κέρκυρας καὶ στὴν ἱστορία τῆς "Ἰονίου Ἀκαδημίας"», *Δελτίον τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας*, τόμ. 1 (1977), σσ. 185-190.

4. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Προλεγόμενα: Ἡ συναγωγὴ τῶν ἔργων τοῦ Βροκίνη», *Κερκυραϊκά Χρονικά*, τόμ. XVII (1973), σ. ιγ'.

Κέρκυρα τῇ 11 Ἰουλίου 1878.

Ἀξιосέβαστε Κε Παναγιώτα¹

Ἐλαβον διὰ τοῦ κοινοῦ φίλου Παπούλη τὴν ὑμετέραν ἐπιστολὴν τῆς 24 παρελθόντος ἐν ᾗ εὐαρέστως ἀνέγνων τὰ περὶ Ἀγγελίας μου καὶ σὰς εὐγνωμονῶ. Εὐχαριστήσατε δ' ἐκ μέρους ἐμοῦ τὸν ὑμέτερον ἀνεψιόν², καὶ εἶπετε αὐτῷ, ὅτι ἀσμένως ἐδέχθην τὸ ἀ'ον φύλλον τῆς ἐν Ἀθήναις ἡδὴ ἐκδιδομένης «Κορίνης»³ καὶ ὅτι ἐπιθυμῶ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πρὸς με ἀποστολῆς καὶ τῶν ἐκδοθησομένων φύλλων, τὴν δὲ παραλαβὴν ἐν εὐθέτῳ ἅς πέμψῃ πρὸς τὸν φίλον Παπούλην.

Σὰς εὐχαριστῶ διὰ τὰς περὶ Παλλατιανοῦ πληροφορίας· δὲν ἐνησχολήθην εἰς εὐρεσιν τοῦ *Perari* καὶ τοῦ *Cicognia*, θέλω δὲ ἀκολούθως τὰ εὔρω.

Διὰ τῶν ὑμετέρων ὁδηγιῶν εὗρον τὰ περὶ Κωνσταντίνου Δουδέσκουλου καὶ ἄλλων λογίων Κερκυραίων εἰς τὴν Μεσαιων(ικ)ὴν Βιβλιοθ(ήκ)ην Σάβα. Ὁ πρὸς Χρῦσανθον τὸν Νοταρὰν ἐπιστείλας Δουδέσκολος δὲν εἶναι ὁ Δάσκολις· τεκμαίρομαι δὲ τοῦτο ἐκ τῆς ἐξῆς ἀποβιωτηρίου πράξεως ἣν ἀντέγραφα ἐκ τοῦ ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ καὶ Ἐφημεριακῷ Ἀρχεῖῳ τῆς Ἀντικῆς Μητροπόλεως (*Duomo*) σωζομένου «*Libro No 7 Duomo Obiti dall' anno 1707 al 1717*»:

«*Adi 17 Luglio 1710. L'Illust(rissi)mo K(avallie)r Annibale Dascoli d'anni 40 in circa, in comunione della Santa Madre Chiesa rese l'anima a Dio, il di cui corpo fu sepolto in questa cattedrale etc.*» (σελ. 21 tergo).

1. Πρόκειται γιὰ τὸν Παναγιώτη Χιώτη (1814-1896), τὸν γνωστὸ πολυγραφότατο Ἰακυνθινὸ λόγιον καὶ ἱστορικό, δάσκαλον τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἐπόπτη τῆς Δημοσίας Βιβλιοθήκης Ζακύνθου. Ἀλλες πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὲς Ἑπτανήσιων λογίων βλ. στὸ ἄρθρο τῆς Γλυκερίας Πρωτοπαπᾶ-Μπουμπουλίδου, «Ἀνέκδοτες ἐπιστολὲς Ἑπτανήσιων πρὸς τὸν Παν. Χιώτην», Ἐπετηρὶς Ἰδρύματος Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, τόμ. 1 (1979-1980), σσ. 171-194.

2. Ὁ Χρῆστος Χιώτης (1855-1925) ἀσχολήθηκε, ὅπως καὶ ὁ θεῖος του Παναγιώτης, μὲ τὰ γράμματα, εἶτε ὡς ἐκδότης, εἶτε ὡς δημοσιογράφος καὶ ἀρθρογράφος. Διηύθυνε πολλὰ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες, ὅπως: τὴν *Κόριννα*, τὰ *Ἐκλεκτὰ μυθιστορήματα* καὶ τὰ *Νέα ἐκλεκτὰ μυθιστορήματα*, τὸ *Νέον Πνεῦμα*, τὸν *Φιλελεύθερον*.

3. Γιὰ τὴν *Κόριννα* σημειώνει ὁ Δημ. Μάργαρης στὸ βιβλίου του *Τὰ παλιὰ περιοδικὰ. Ἡ ἱστορία τους καὶ ἡ ἐποχὴ τους*, Ἐκδότης Ἰωάννης Σιδέρης, Ἀθῆναι [1954], σσ. 181-182: «Σύγχρονον μὲ τὸν Ζακύνθιον Ἀνθῶνα εἶναι τὸ περιοδικὸν *Κόριννα*, μηνιαῖο οἰκογενειακὸ ἀνάγνωσμα ποῦ τὸ ἔβγανε ὁ Χρῆστος Χιώτης. Ἀπὸ τὸ θεῖο του Παναγιώτη Χιώτη, τὸν περίφημον ἱστορικὸν τοῦ Ἰονικοῦ Κράτους, ἀνάλαβε τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Π. Τζανότης καὶ ἄρχισε τὴν ἐκδοσὶν τῆς *Κόριννας* τὴν 1η τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1875 σὲ σχῆμα 4ο καὶ τὴν ἐκράτησε τέσσαρα χρόνια, ὡς τὸ 1878 (...) Τὴν *Κόριννα* τὴν τύπωνε σὲ καλὸ χαρτί, μὲ πολλὴ προσοχὴ καὶ ἐπιμέλεια καὶ προσπαθοῦσε νὰ συγκεντρώνει πάντοτε ἐκλεκτὴ ὕλη (...) Ἀπὸ τὸν τέταρτον χρόνον ὁ ἐκδότης του τὴ μεταφέρει στὴν Ἀθῆνα καὶ τὴ βγάνει κάθε βδομάδα μὲ διευθυντὴ τὸ Λάμπρο Ἐνυάλη. Ἀλλὰ τὸ κλίμα ἐδῶ δὲν ἦταν εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν *Κόριννα* καὶ τὸ καλὸ περιοδικὸν δὲν πρόφτασε νὰ ζῇσῃ ἄλλο χρόνον».

Εἰς δὲ τὸ Βιβλίον No 2 Matrimognii dal 1606 al 1637 σελ. 105 (Duomo)
τὸ ἐξῆς:

«Adi primo Novembre 1609. In una casa vicino a S(an) Francesco il Rever(en)do P(adre) Pietro Suculi ha congiunto in matrimonio, secondo l'ordine del Sacro Concilio di Trento, m(isse)r Annibale Dascoli q(uonda)m Federico con Madona Zaffira figlia di Gianni Alvaniti dal Casal S(an) Marco, presenti m(isse)r Giovanni Batt(ist)a Anisi da Bressa et m(isse)r Nicolò Manoloso da Corfù et m(isse)r Ascanio Daveja da Corfù» (σελ. 105).

Ἐκ τοῦ ἀσυμβιβάστου τῶν χρονολογιῶν τῶν 2 τούτων ἐγγράφων ἐξάγεται ὅτι ὁ ἐν ἔτει 1609 νυμφευθεὶς τὴν ἐκ τοῦ χωρίου Ἁγίου Μάρκου χωρικήν Ἀλβανίτη Ἀννίβας, δὲν εἶναι ὁ ὁμώνυμος πλὴν Ἰππότης Δάσκολης ὁ ἀποβιώσας τῷ 1710 ἐτῶν 40. Συμπεραίνω ὅμως νὰ ᾔῃαι ὁ Ἀννίβας οὗτος πάππος τοῦ ἐν ἔτει 1710 ἀποβιώσαντος.

Εἰς τὰ διάφορα Βιβλία τῶν Γεννήσεων Ἀρραβῶνων καὶ θανῶν τοῦ Ἀρχείου τῆς Μητροπόλεως τῶν δυτικῶν (Duomo) ἀπαντᾷ τις συνεχῶς τὰ ἐπιθετα Dascoli. Ἡ ἀρχαιωτέρα ἐποχὴ ἐν ἣ ἑλέπει τις Dascoli εἶναι τὰ τέλη τοῦ 1500. Δὲν εἶναι ἐπισήμον οἰκογενείας.

«Adi 14 Aprile 1615. Lorenzo d'Ascoli e Francesco Roti dal Castel Franco soldati della Compagnia del q(uonda)m Cap(ita)n(o) Francesco Bernardini sepolti nel Cimitero della Chiesa Metropolitana» (ἐκ σελ. 158 Lib(r)o Obiti Duomo dal 1606 al 1637).

«Adi 25 Gennaro 1609. Il Capitano Attilio Feretti d'Ascoli è passato a miglior vita, fù sepolto nella Chiesa Annunziata» (σελ. 148 Lib(r)o Obiti dal 1606 al 1637).

«Adi 4 7bre 1627. Desiderio Simon Dascoli soldato nella compagnia di Cap(it)an(o) Fed(eri)co Prasini morse et fù sepolto a S(an) Francesco» (σελ. 184 Obiti 1606-1637).

«Adi 19 7mbre 1623. Martino D'ascoli sold(at)o nella Compagnia Cap(it)an(o) Martin passo a miglior vita fù sepolto a S(an) Francesco».

Εἰς σελ. 30 (ὀπισθεν) τοῦ Libro No 2 Battesimi Duomo εὑρεται Βαπτιστικὸν ὑπὸ χρονίαν: 8 7βρίου 1617 τοῦ Antonio Lorenzo D'ascoli υἱοῦ τοῦ Desiderio Simon. Εἶναι δὲ καὶ πλῆθος ἄλλων Dascoli Θαναὶ καὶ Βαπτιστικά, ὡς βεβαίως θὰ εἶναι ἡ γεννητήριος προᾶξις τοῦ Ἰππότου Ἀννίβα ὡς καὶ ἡ γαμικὴ πίστις τοῦ ἰδίου, διότι ἐξάγω ἐκ τινος σημειώσεως ὅτι εἶχεν υἱὸν Ἰωάννην καὶ θυγάτριον, Αἰκατερόνην, συνάψασαν τῷ 1724 μετὰ Βικεντίου Πιέρη, αὕτη μὲν εἰς ἀ'ον γάμον, οὗτος δὲ εἰς β'ον κατὰ τὴν σχετικὴν ἀρραβωνο-στεφανώματος πίστιν ἧς ἀντίγραφον εὑρεται εἰς Vol(um)e 36 Argomenti Diversi della Città di Corfù εἰς «Filza No 9 di Sponsali e Battesimi», ἐδρι-σκόμενον εἰς τὸ Δημ(οτολογικ)ὸν Ἀρχεῖον. Ἀποτανθῇτε πρὸς τὸν Δεβιάζην δς χαίρεται μεγαλητέραν εὐνοίαν ἐμοῦ παρὰ τοῖς λατίνοις ἱερεῦσιν, διότι καὶ αὐτὰς ταύτας τὰς εἰδήσεις δς ἀντέγραψα ἐκ τοῦ Ἀρχείου ἐκείνου εἶναι πολ-λαὶ δι' ἐμέ. Σημειώσατε ὅτι ὑπῆρξαν καὶ Δάσκαλοι ἀνατολικοῦ δόγματος

ὄν ἀπόγονοι καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ζῶσιν. Οὗτοι θὰ φθάνωσι τὴν ἐποχὴν τῶν 1600. Διότι ἐκ τῶν Βιβλίων (τῶν ἐν τῷ Δημ(οτολογικ)ῷ Ἀρχεῖῳ) τῶν ἐκκλησιῶν Ὑπερ(αγί)ας Θεοτ(όκ)ου Ὑπαπαντῆς, Ὑπ(εραγί)ας Θεοτ(όκ)ου Κρεμαστῆς καὶ Ἀγίου Ἐλευθερίου ἐσχημάτισα τὴν ἐξῆς διακλάδωσιν:

Καπιτὰν Κωνσταντῖς
ἐποίησε

Φραγκίσκον
ἔσχε σύζυγον Ἀντωνίαν Λιμπράντη
ὑποδηματοποιῶ
Κωνσταντῖνος
γεννηθεὶς 20 Φεβρ(ουαρί)ου 1723

Βενέδικτον
(ἐργατικῆς τάξεως)
Ἰωάννης τις Δάσκολης
ἐποίησε νόθον Σπυριδῶνα

Ἀγνοῶ ἂν οἱ λατῖνοι Δάσκολοι ᾗσαν εὐγενεῖς Κερκυραῖοι, ὑποθέτω ὅτι ὁ ἴδιος μόνος ἐπιγράφεται *Nobile*. Ἀλλ' εἰς τὰ *Volume Argomenti Diversi* οὐδὲ καὶ ἀπαντᾶται οὐδεὶς ἕτερος Δάσκολης πλὴν Φραγκίσκου τινὸς ἐπιλαχόντος εἰς τὴν κατὰ τὴν 17 10bre 1658 ἐκλογὴν «*Per un Governator all' ospedal di S(ant)a Giustina dell' ordine de' Mercanti*» (ὡς εἰς σελ(ίδ)α 52 Filza Γ'η Vol(um)e 21 Arg(omen)ti Diversi κ.τ.λ.). Οὗτος δὲ ἔμπορος.

Λάβετε δὲ εἰς σημείωσιν καὶ τὰς περὶ Γεωργίου Ἰώτῃ, καὶ Ἀντωνίου Σπίουλα ἐφεξῆς εἰδήσεις ἐκ τῶν ἡμετέρων σημειώσεων.

Ὁ εἰς σελίδα 521 Μεσαιωνικῆς Βιβλιοθ(ήκ)ης Σάθα ἀναφερόμενος Ἀναστάσιος εἶναι ὁ Ἀναστάσιος Αὐλωνίτης⁴ εὐπατρις Κερκυραῖος γεννηθεὶς τῇ 12 Ἰουλίῳ 1646 ἐκ Σπυριδῶνος καὶ Στυλιανῆς Νικολάου Λαδικοῦ, ἐφηφίσθη πρωτοπαπᾶς μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ Χριστοδοῦλου Βουλγάρεως τῇ 8 Ἀπριλίῳ 1693. Ἀπεβίωσε δὲ τῷ 1715. Ἦν μὲν λόγιος, δὲν κατέλιπεν ὅμως μαρτυρίας τῆς ἑαυτοῦ παιδείας.

Περὶ τοῦ (εἰς τόμ. Γ'ον σελ(ίδ)α 250 Ἐπιστολ(αὶ) Διαφ(όρ)ων Μεσαιων(ικ)ῆς Βιβλιοθήκης Σάθα) ἀναφερομένου λογίου Γεωργίου Ἰερέως Ἰώτῃ Χαρτοφύλακος Κερκύρας σημειώσατε τὸ ἐξῆς (ὅπερ εἶδον, ἀλλὰ δὲν ἐτήρησα αὐτολεκτικὴν αὐτοῦ ἀντιγραφὴν) εἰς σελ(ίδ)α 12 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 68 τόμου τῶν *Diversorum* εἴτε Πολυποικίλων τῶν ἐπὶ Πρωτοπαπᾶ Ἀναστασίου Αὐλωνίτου, ἀρχομένου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1693 ἕως τοῦ 1699:

«Διάταγμα Πρωτοπαπᾶ Ἀναστ(ασί)ου Αὐλων(ίτ)ον «δοθὲν ἀπὸ τῆς Προεδρικῆς Ἱεροκαγκελαρίας τῷ ἀπγ' μηνὶ Ἰουλίῳ β'» δι' οὗ ὁ Ἰερεὺς Γεώργιος Ἰώτῃς ὀρίζεται «ὡς

4. Στὸν Ἀναστάσιο Αὐλωνίτη ἀναφέρεται ὁ Λ. Βροκίνης δύο φορές, στὰ Βιογραφικὰ σχεδάρια, σχετικὰ μὲ τις δύο ἐκλογάς του, τὸ 1710 καὶ τὸ 1711, ὡς Πρωτοπαπᾶ (βλ. Κερκυραϊκὰ Χρονικά, τόμ. XVI, 1972, σσ. 59, 75).

λογιώτατος καὶ ἐντριβὴς τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου» (ὡς αὐτολεξεὶ διαλαμβάνει τὸ ἐγγραφον) Ὑποκαγκελάριος τῆς Πρωτοπαπαδικῆς Ἀξίας, ἐλευθέρου τυγχόντος τότε τοῦ Ὀφφικίου τούτου».

Λαυρέντιος Σ. Βροκίνης⁵

Περὶ Ἀντωνίου Ἱερέως τοῦ Σπίνουλα (περὶ οὗ ὁ Ζαβείρας καὶ ἄλλοι διέλαβον) σᾶς σημειῶ τὰ ἀκόλουθα ἃ ἀντέγραφα ἀκριβῶς ὡς ἔχουσιν ἐκ διαφόρων βιβλίων τοῦ Δημ(οτολογικ)οῦ Ἀρχείου ὡς σᾶς τὰ ἀναφέρω:

Ἔγγραφ. Α'.

Ἐξαχθὲν ἐκ τοῦ ἐν τῷ Δημ(οτολογικ)ῷ Ἀρχεῖῳ Βιβλίου Νο 9 *Processo de ordinati Sacerdoti et altro sotto il Protopapà Giovanni Bulgari*⁶ dal 1738 al 1748 τὸ ἐξῆς δηλ. ἀντίγραφον Βαπτιστικῶν ληφθὲν ἐκ τοῦ Βιβλίου (σελ. 22) Βαπτιστικῶν καὶ Ἀποβιωτηρίων κλ. πράξεων τῆς Ἐκκ(λησί)ας Ὑπερ(αγίας) Θεοτ(όκ)ου Παλαιοπόλεως:

«1711 Ὀκτωμβρίου 14 ἐβαπτίστι ἓνα πεδίον ἀρσενικὸν τοῦ τιμίου Ἀνδρέου Σπίνουλα ὀνόματι Ἀντώνιος, ἀνάδοχος ὁ τίμιος Σπύρος Βλασόπουλος φούρναρις κάτοικος εἰς τὴν χώρα.

(ὑπογεγρα.) Ἀντώνιος Ἱερομόν(αχος) ὁ Σφακιώτης

Ἐφημέριος τῆς ἁνωθ(εν) μονῆς.

(ὑπογ.) Δημήτριος Λεπενιώτης

Καθηγούμενος τῆς ἁνωθ(εν) μονῆς».

«1740 adi 11 7mbre sr. Presentato dal Reverendo Antonio Spinula nel tempo della radunanza nel Palazzo Pretorio instando d'esser esaminato per sacerdote».

Ἔγγραφ. Β'.

Ἀκριβὲς ἀντίγραφον ἐκ σελ. 30-31 τοῦ ἰδίου Βιβλ(ίου) Ν. 9 *Processo de ordinati Sacerdoti et altro sotto il Protop(ap)à Gion(an)ni Bulgari dal 1738-1748*.

«αψμά'. Ἀπριλίον ΙΗ. Προσέχθη παρὰ τοῦ κάτωθεν Ἀναγνώστου Ἀντωνίου Σπίνουλα.

αψμά'. Ἀπριλίον ΙΗ. Συνίστημε ἄξιον τοῦ ἱερωθῆναι τὸν Κον Ἀντόνιον Σπίνουλαν

5. Ἀπὸ ἐδῶ ἀρχίζει ἡ διαγραφὴ τοῦ κειμένου τοῦ σχεδίου, ποὺ φθάνει ὡς τὸ τέλος του. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Βροκίνης προσέθεσε τὴν ὑπογραφήν του, δηλώνοντας, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, ὅτι μόνο τὸ τμήμα τοῦ σχεδίου ποὺ βρισκόταν πρὶν ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ καθαρογραφήθηκε καὶ στάλθηκε στὸν Π. Χιώτη.

6. Ὁ Βροκίνης, στὰ Βιογραφικὰ σχεδάρια, μνημονεύει καὶ τὸν Ἰωάννη Βούλγαρη, ὅταν κάνει λόγο γιὰ τὸν Ἱερεμία Καβαδία (βλ. *Κερκυραϊκά Χρονικά*, τόμ. XVI, 1972, σσ. 273-274).

τοῦ Κου Ἀνδρέου, ἐγὼ ὁ ἀνάξιος πάντων τῶν πνευματικῶν πατέρων, ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὸν Θεῖον Παῦλον Πρὸς Τιμόθ(εον) Α' κεφ. ε' «μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἄλλοτρίαις», διὰ τοῦτο κατὰ τὴν παιδίωθην αὐτοῦ ἐξομολόγησιν ἦν οὐχ πρὸς με, ἀλλὰ πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐποιήσατο, καὶ κατὰ τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν τὴν πρὸς αὐτὸν παρ' ἐμοῦ ποιησαμένην, οὐδὲν τὸ κωλύον εὐρών, διὰ τοῦτο καὶ συνεστησάμην αὐτὸν ἄξιον. Προσέτι ὁ αὐτὸς Θεὸς Παῦλος πρὸς τὸν αὐτὸν Τιμόθεον κεφ. γ' «δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἐξωθεν», ὅθεν μαρτυρηθῆτω τοῦλάχιστον ὑπὸ τεσσάρων ἀξιολύστον, λογιωτάτων καὶ αὐλαβεστάτων ἱερέων. (ὑπογεγραμμ(έν)ος) Μιχαὴλ Ἱερεὺς ὁ Κοσκινᾶς ὁ τούτου Πνευματικός. (ὑπογ.) Ἀνδρέας Ἱερ(εὺς) ὁ Χαλκιᾶς πρωτοψάλτης μαρτυρῶ αὐτὸν ἄξιον τῆς ἱεροσύνης. (ὑπογ.) Ἰάκωβος Ἱερεὺς ὁ Γονέμης μαρτυρῶ αὐτὸν ἄξιον. (ὑπογ.) Ἱερεμίας Ἱερομόναχος Καβαδίας⁷ μαρτυρῶ αὐτὸν ἄξιον».

«αἴμα'. Ἀπριλίον ιθ' επ. Κυριακὴ τοῦ Παραλύτου. Ὁ Παναγιωτάτος καὶ Μεγιστος Ἀθρόντης ἡμῶν Πρωτοπαπᾶς Κος Κος Ἰωάννης Βούλγαρις μετὰ τὴν Ἱερὰν λειτουργίαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ θαυματουργοῦ Σπυρίδωνος ἐκήρυξε τὸν ἄνωθεν Ἀντώνιον Σπίνουλα, παρόντων τῶν εὐρεθέντων Ἱερέων καὶ λαϊκῶν.

Ὁ Κερκύρας Μέγ. Πρωτοπαπᾶς».

Ἔτερον ἔγγραφο (οὗτινος τὴν ἀντιγραφὴν παραλείπω, σημειῶν τὴν κυρίως περίληψιν ἃν δὲ ἐπιθυμεῖτε σᾶς πέμπω ἀκριβῆ τὴν ἀντιγραφὴν) εἰς τὸ αὐτὸ Βιβλ(ίον) Νο 9 φέρον χρονίαν 11 Ἰβρίου 1740, ἐξ οὗ ἐξάγεται, ὅτι, ὁ Σπίνουλας δὸς τὰς κατ' ἔθος ἐξετάσεις διὰ τὸν Πρεσβυτερικὸν βαθμὸν, *nel Palazzo Pretorio alla presenza dell' Illust(rissim)o Reggimento, li molto Reverendi Officiali del Clero Greco, e li Conclavisti* κατόπιν ψηφοφορίας, *fù approvato* (ἐκ τοῦ ἰδίου Βιβλ(ίου) *Processo de ord(inati) Sacerdoti Gio(v)anni Bulgari Filza 4 σελ. 3).*

Τὸ ἐξῆς ἀντέγραφα ἀκριβῶς ἐκ τῆς σελ(ί)δος 3 Φίλτζας Ἐκκλησιῶν καὶ Κρεδεντζιάλ τοῦ ἰδίου Vol(ume) 9 *Processo de ordinati Sacerdoti et altro sotto il Prot(opa)rà Gio(v)anni Bulgari dal 1738-1748:*

«Πανιερώτατε καὶ Σοφώτατε Δέσποτα

Ἀντώνιον ἀναγνώστην υἱὸν νόμιμον τοῦ Κου Ἀνδρέου Σπίνουλα ἐκ τοῦ προαστείου τῆς ἡμετέρας πόλεως ἐπονομαζομένου Γαρίτζης, ἀκριβῶς δοκιμασθέντα καὶ τὸ κατ' ἔθος τῇ Θεοφρουρήτῳ ταύτῃ τοῖς ὑποψηφίοις προγινόμενα πολιτεία πεπληρωκότα, τῇ Ὑμετέρᾳ ἐπιστέλλομεν Πανιερότητι, ἵνα βαθμηδὸν αὐτὸν εἰς τὸν μέγαν τῆς Ἱερωσύνης βαθμὸν ἀνάξῃ, τὸν Πρεσβυτερικόν, τῇ τῶν ὑμετέρων ἀγίων χειρῶν ἐπιθέσει κατὰ τὸ ἀποστολοπατροπαράδοτον ἔνταλμα, εἰς δόξαν τοῦ σεσαρκωμένου Λόγου πιστῶν δὲ σωτηρίαν.

Κερκυρήθην αἴμα'. Ἀπριλίον Κ'. ε.π.

Τῆς Ὑμετέρας Πανιερότητος Εὐμενέστ(ατ)ος
Ἰωάννης ὁ Κερκύρας Μέγ. Πρωτοπαπᾶς

7. Περί τις εἴκοσι φορὲς ὁ Βροκίνης στὰ Βιογραφικὰ σχεδάρια ἀναφέρεται στὸν Ἱερεμῖα Καβαδία.

Τῷ Πανιερωτάτῳ καὶ Σοφωτάτῳ
 Ἀρχιεπισκόπῳ Λευκάδος καὶ Ἀγίας Μαύρας
 Κῶ Κῶ Διονυσίῳ».

Ἔτερον ἔγγραφο (ἐξαχθὲν ἐκ τῆς Φίλτζας 5ης (σελ. 3) ἐπιγραφομένης Ἀντίγραφα τῶν Συστατικῶν τῶν Ἱερέων τοῦ Βιβλίου *Diversorum sotto il Protopapà Gio(an)ni Bulgari*.

(ἐν ἀρχῇ)

«αἰψυμά. Μαῖον κε'. Προσῆχθη εἰς χεῖρας τοῦ Παναυδεσιμ(οτά)του καὶ Μεγίστου Αὐθέντου ἡμῶν Πρωτοπαπᾶ Κου Ἰωάννου Βούλγαρη παρὰ τοῦ κάτωθεν εὐλαβεστάτου Παπᾶ Ἀντωνίου Σπίνουλα. ὅθεν καλῶς ἰδοῦσα αὐτὸ ἡ αὐτοῦ Παναυδεσιμότης ἐδιώρησε νὰ ἀντιγραφθῇ καὶ μετέπειτα νὰ τοῦ ἐπιστρεφθῇ».

«Ἡμεῖς Διονύσιος Λευκάδος καὶ Ἀγίας Μαύρας Ἀρχιεπίσκοπος.

Παῦλος ὁ Μέγας Ἀπόστολος τοῦ Κυ(ρί)ου, συστατικαῖς ἐπιστολαῖς τοὺς ἱερωμένους ἐφοδιάζεσθαι βούλεται ἀπὸ τῶν αὐτοὺς κεχειροτονηκότων, εἰς σύστασιν τῆς Ἱερωσύνης αὐτῶν τῷ τοιοῦτῳ τοίνυν καὶ ἡμεῖς παραγγέλματι ὑπεύκοντες τὸν παρόντα Εὐλαβεστάτον Ἱερέα Ἀντώνιον Σπίνουλαν ἐκ τῆς περιβλέπτου πόλεως καὶ νήσου Κερκύρας, ὃς (τὸ ὃς εἰς τὸ πρωτότυπον εἶνε γεγραμμένον ὥς, ἴσως λάθος τοῦ ἀντιγραφέως) παρ' ἡμῶν τῇ χάριτι τοῦ Παναγίου Πν(εύμα)τος τοῦ τελειοποιῦ Θεοῦ κεχειροτόνηται νομίμως καὶ κανονικῶς Ὑποδιάκων, Διάκονος, καὶ Ἱερεῦς, παριστῶμεν οὖν αὐτὸν τοῖς πᾶσι, τοῖς πρὸς οὓς ἐπιδημήσει ὁ διαληφθεὶς Ἱερεὺς Ἀρχιερεῦσι, Προεστῶσιν, Ἑγουμένοις ἀνδράσι καὶ λαϊκοῖς ἄρχουσιν, ὡς τῷ τῆς Ἱερωσύνης ἀξιώματι κοσμηθῆναι (οὕτω λέγει τὸ πρωτ(ότυπ)-ον) παρὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος. Διὸ καὶ εἰς σύστασιν καὶ ἀσφάλειαν τὸ παρὸν Γράμμα ἐπιδίδεται τῷ τοιοῦτῳ συνήθως βεβαιωθὲν παρ' ἡμῶν.

Ἐδόθη 1741. Ἀπριλίον 27 ε.π. Ἀμαξικῇ.

Ὁ Λευκάδος καὶ Ἀγίας Μαύρας Διονύσιος».

Ὁ Ἀντώνιος Σπίνουλας ἀπεβίωσε τῷ 1781, ὡς ἐκ τῆς ἐπομένης ἀποβιωτηρίου πίστεως εὐρίσκομένης εἰς τὸ ἐν τῷ Δ(ημοτολογικῷ) Ἀρχεῖῳ σωζομένῳ Βιβλίῳ Βαπτιστικῶν, Ἀρραβωνοστεφ(ανωμάτων), καὶ Ἀποβιωτηρίων πίστεων, τῆς ἐν Γαριτζῇ Ἑκκλ(ησί)ας τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῶν Ξένων, ἣν ἀκριβῶς ἀντέγραψα:

«1781 ὀγδοῆκοντα ἓνα δεκεμβρίου 8, διέβη εἰς τὰς αἰωνίους ἀναπαύσεις ὁ Ἱερολογιωτάτος Κος Ἀντώνιος Ἱερεὺς ὁ Σπίνουλας, ἀπὸ χρονικὴν ἀσθένειαν καὶ χωρὶς φόβον λοιμικῆς, ὡς ἡ πίστις τοῦ Εὐγενεοῦς ἱατροφιλοσόφου Κου Ἀντωνίου Ροδοστάμου. Ἦτον χρονῶν ἕως ἐξήκοντα ἑπτὰ.

(ὑπογρ(αφ)ῇ) Ἀρσένιος Ἱερεὺς Ἀγγελικόπουλος.

Lissenziato per la sepoltura stante la fede.

(ὑπογρ(αφ)ῇ) Teodoro Prossalendi *Proveditor alla Sanità*».

Ἐπιστήσατε τὴν ὑμετέραν προσοχὴν εἰς τὰ περὶ Σπίνουλα παρὰ Ζα-

βείρα καὶ τοῦ ἀντιγραφέως τούτου Σάθα (Νεοελληνική) Φιλολογία) σελ. ...) ἀναφερόμενα, οἷτινες κακῶς ὀνομάζοντες τὸν Ἀντώνιον, Σπυρίδωνα καὶ συγχέοντες τὸν μὲν πρὸς τὸν ἕτερον, ἐσφαλμένως ἀπέδωκαν τὰ ἔργα τοῦ αὐοῦ εἰς τὸν β'.

Οὐδεὶς λόγιος Κερκυραῖος Σπυρίδων Σπίνουλας ἀπεβίωσε τῷ 1781 ὅστις νὰ ἦτο διδάσκαλος. Σπυρίδων δὲ ὁ Σπίνουλας ἦν ἀδελφὸς τοῦ Ἀντωνίου. Ἡ τοῦ Ἀντωνίου Σπίνουλα οἰκογένεια ἦτον εὐπορωτάτη, εἴλκε δὲ τὸ γένος ἐκ Γαστουρίου καὶ εἶτα κατόικισαν ἐν Γαρίτζῃ.

Ἐξετάσας μετὰ τῆς δεούσης ἀκριβεῖας ὅλας τὰς Βαπτιστικὰς, τὰς Ἀποβιωτήριους καὶ τὰν Ἀρραβόνων πράξεις τοῦ εἰς τὸ Δ(ημοτολογικ)ὸν Ἀρχεῖον Βιβλίον ὑπ' ἀριθ. 178 τῆς ἐν Γαρίτζῃ ἐκκλησίας (ὅπου ἐτάφη ὁ Σπίνουλας) τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῶν Ξένων, αἵτινες παρὰ Σπίνουλα ἐγράφησαν, διότι ἐκεῖ ἐφημέρευεν, ἐξήγαγον, ὅτι, ἐφημέρευεν ὁ Ἀντώνιος εἰς ταύτην, ἀπὸ τοῦ 1741 (ἐν ᾧ ἔτει, καὶ μηνὶ Ἰουλίῳ 31, ἡ α' ἡ πρώτη ἰδιοχείρ(ως) γραφεῖσα πράξις ἐν τῷ εἰρημ(μέν)ῳ Βιβλίῳ) ἕως τοῦ Ἀριλίου 1781 (Ἀπριλ(ίου) 18 ἡ τελευταία εἰς τὸ ἰδ(ι)ον Βιβλίον ἰδιοχ(είρως) γραφεῖσα πράξις τοῦ Σπίνουλα εὗρηται). Ἐκ τίνος δὲ ἄλλης πράξεως, ἐν τῷ ἰδίῳ Βιβλίῳ, ὑπὸ χρονίαν 4 Ἰουλίου 1781, ἀρχομένης οὕτω:

« Ἀσθενοῦς ὄντος τοῦ Ἐφημερίου δι' ἐπιτροπικῆς τούτου ἐβάπτισα εἰς τὴν παρούσαν μονὴν πεδίον ἀρσενικὸν τοῦ Ἀγγέλου Κασφίκη κ.τλ.

(ὑπογεγρ.) Ἰωάννης Ἱερ(εὺς) Δένδιας

(ὑπογε.) Ἀντών(ιος) Ἱερ(εὺς) Σπίνουλας βεβαίῳ»

ἐξάγω ὅτι τότε θὰ ἡσθένησεν ὁ Σπίνουλας, διότι ἔμεινε ἀρκετὸν χρόνον ἀσθενῆς, κατὰ τὴν ἀποβιωτήριον πράξιν διαλαμβάνουσαν «χρονικὴν ἀσθένειαν».

Ταῦτα πρὸς τὸ παρόν, θέλει δὲ σὰς πέμψω καὶ περὶ ἄλλων διὰ πρώτης ἐπιστολῆς μου.

Σὰς παρακαλῶ, νὰ μοὶ σταλλῇ τὸ φύλλον ἐκεῖνο εἰς τὸ ὅποῖον θὰ καταχωρήσῃ ὁ ἀνεπιός σας (ὃν χαιρετῶ) τὴν περὶ Γίλφωρδ «Ἀγγελίαν μου».

Σὰς προσκυνῶν μένων ὁ Σὸς
Λαυρέντιος Σ. Βροκίνης.

Εἶπετε τῷ Δεβιάζῃ τοὺς χαιρετισμούς μου, καὶ νὰ ἐνθυμηθῇ νὰ μοὶ πέμψῃ (ἐπὶ πληρωμῇ) «Τὰς περὶ πατρίδος Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως διασαφήσεις τοῦ Ἀρχιερ(εὺς) Κατραμῇ».

Γ'. ΔΥΟ ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ
ΤΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΚΟΜΜΗΤΑ (ΚΩΔΙΚΑΣ 29 ΤΟΥ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ-
ΡΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ)

‘Ο κώδικας 29 τοῦ Σπουδαστηρίου Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας¹ περιέχει αὐτόγραφα κείμενα τοῦ Στεφάνου Κομμητᾶ (1770-1830)², δύο ἐπιστολὲς ἀπευθυνόμενες πρὸς αὐτόν, καθὼς καὶ μερικὰ σημειώματα ποι-κίλου περιεχομένου, γραμμένα ἀπὸ τὸν ἴδιο ἢ ἀπὸ ἄλλους. ‘Ο κώδικας ἀνῆκε ἀρχικὰ στὸν Κωνσταντῖνο Σάθα (1842-1914)³, ὁ ὁποῖος καὶ ἔγραψε διάφορες ἐπεξηγηματικὲς σημειώσεις στὰ περιθώρια ὀρισμένων κειμένων τοῦ κώδικα, ἐνῶ ἀργότερα πέρασε στὴν κατοχὴ τοῦ Σπυρίδωνα Λάμπρου (1851-1919)⁴ καί, μετὰ τὸν θάνατό του, περιῆλθε στὴν κατοχὴ τῆς κόρης του Λίνας Τσαλδάρη (1887-1981)⁵, ἡ ὁποία καὶ τὸν δώρησε τελικὰ στὸ Σπουδαστήριον τὸ 1959, μα-ζὶ μὲ ἄλλους 47 κώδικες ποὺ ἀνῆκαν καὶ αὐτοὶ στὸν πατέρα της. Κατὰ τὴν δεκαετία 1965-1975, ὁ Γεώργιος Θ. Ζώρας (1909-1982)⁶, καθηγητὴς τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ Νεώτερης Ἑλληνικῆς Φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθη-νῶν (1942-1968) καὶ Διευθυντὴς τοῦ Σπουδαστηρίου (1947-1968), δημοσίευσε τὰ περισσότερα κείμενα τοῦ κώδικα, ἀρχικὰ σὲ ἔγκριτα ἐπιστημονικὰ περιο-δικά, τῶν ὁποίων ἦταν συνεργάτης καὶ Διευθυντὴς (Ἑπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, *Parнасός*, *Rivista*

1. Περιγραφή τοῦ κώδικα βλ. πρόχειρα στὴν ἐργασία τῶν Γ.Θ. Ζώρα - Φ. Κ. Μπου-μπουλίδου, *Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων Σπουδαστηρίου Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, Ἀθῆναι 1964, σσ. 72-74.

2. Βιογραφικὰ στοιχεῖα βλ. στὸ βιβλίον τῆς Ariadna Camariano-Cioran, *Les Aca-démies princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs* (Institute for Balkan Studies, 142), Thessaloniki 1974, σσ. 511-518.

3. Βιογραφικὰ στοιχεῖα βλ. πρόχειρα στὸ ἄρθρο τοῦ Σπ. Π. Λάμπρου, «Κωνσταντῖνος Ν. Σάθα», *Νέος Ἑλληνομνήμων*, τόμ. 12 (1915), σσ. 248-253, ἐνῶ βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα βλ. στὸ δημοσίευμα τοῦ Φάνη Μιχαλόπουλου, *Κωνσταντῖνος Σάθα (1842-1914)*, Ἀθῆναι [1949].

4. Βιογραφικὰ στοιχεῖα βλ. στὸ δημοσίευμα τοῦ Δ. Σ. Μπαλάνου, «Σπυρ. Π. Λάμ-προς», *Ἡπειρωτικὰ Χρονικά*, Παράρτημα δεῦτερον-Βιογραφικόν, Ἰωάννινα 1929, καὶ στοὺς λόγους τῶν Σπ. Μ. Καλλιὰφα - Ε. Π. Φωτιάδη, *Σπυρίδων Λάμπρος, Μνημόσυνον* Λόγου (Βιβλιοθήκη Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας Ἀθηνῶν, ἀρ. 1), Ἐν Ἀθήναις 1961.

5. Βιογραφικὰ στοιχεῖα βλ. στὴν ὁμιλίαν τῆς Ἀλέκας Δ. Μαντζουλίνου, «Μνήμη Λί-νας Π. Τσαλδάρη», *Parнасός*, τόμ. 23 (1981), σσ. 628-636.

6. Βιογραφικὰ στοιχεῖα βλ. στὶς νεκρολογίες τοῦ Π. Δ. Μαστροδημήτρη, «Γεώργιος Θ. Ζώρας (1908-1982): Α'. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του, Β'. Ἀναγραφὴ αὐτοτελῶν δημοσιευ-μάτων Γ. Θ. Ζώρα (1931-1980)», *Parнасός*, τόμ. 25 (1983) [= *Τιμητικὸς τόμος εἰς μνήμην Γεωργίου Θ. Ζώρα*], σσ. 18-36, καὶ «Γεώργιος Θ. Ζώρας (Πύργος 1908-Ἀθῆνα 13.6.1982)», *Ἑπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθη-νῶν*, τόμ. 28 (1979-1985), σσ. 631-634.

di Studi Bizantini e Neoellenici), και στη συνέχεια σε αὐτοτελείς ἐκδόσεις (στη σειρά: Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας).

Ὁ ἐν λόγῳ κώδικας σώζεται σὲ καλὴ κατάσταση καὶ ἔχει διαστάσεις 290×210 χιλ., ὅμως οἱ διαστάσεις τῶν 63 φύλλων ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελεῖται ποικίλλουν. Εἶναι ἄγνωστο τὸ πότε σταχώθηκε καὶ ἀπὸ ποῖον· πάντως, ἐπειδὴ τὰ ἔγγραφα δὲν ἔχουν τοποθετηθεῖ μὲ χρονολογικὴ τάξη, ἢ ἄλλῃ λογικῇ σειρά, καὶ ἀκόμη ἐπειδὴ καὶ τμήματα ἐνὸς κειμένου ἔχουν χωριστεῖ μεταξύ τους, μποροῦμε νὰ εἰκάσουμε ὅτι ἡ στάχωση ἐγίνε βιαστικὰ καὶ χωρὶς ἐξέταση τοῦ περιεχομένου καθενὸς ἐγγράφου. Τὰ περισσώτερά τους ἔχουν γραφεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κομνητᾶ, μὲ τὸν εὐανάγνωστο χαρακτήρα του, καὶ συνήθως φέρουν διαγραφὰς ἢ καὶ προσθήκες, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ λείπουν ὀρθογραφικὰ σφάλματα, πού προφανῶς ὀφείλονται σὲ ἀβλεψία. Στὸν πίνακα πού ἀκολουθεῖ ἀναφέρουμε ἐπιγραμματικὰ τὸ περιεχόμενο τῶν κειμένων πού σώζονται στὸν κώδικα, ἀριθμῶντας τα (α'-κγ'), χρονολογῶντας τα καὶ παραπέμποντας ταυτόχρονα στὰ ἄρθρα τοῦ Γεωργίου Θ. Ζώρα, ὅπου αὐτὰ δημοσιεύτηκαν. Ἐπίσης σημειώνουμε (χωρὶς ἀρίθμηση) ὅσες σελίδες εἶναι λευκὲς ἢ φέρουν διάφορες σημειώσεις, ἀκολουθῶντας πάντα τὴν σειρά μὲ τὴν ὁποία σταχώθηκαν τὰ φύλλα:

- α') φ. 1^ρ- 2^ν: Κείμενο πού ἐκφωνήθηκε πρὶν ἀπὸ θεατρικὴ παράσταση τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου τοῦ Βουκουρεστίου (1817;)⁷.
- β') φ. 3^ρ- 4^ν: Μεταγενέστερη, ἐπαυξημένη μορφή τοῦ παραπάνω κειμένου (1817;)⁸.
- γ') φ. 5^ρ- 7^ρ: Χαιρετισμὸς τοῦ Κομνητᾶ πρὸς τοὺς σπουδαστὰς τοῦ Γυμνασίου τοῦ Βουκουρεστίου, κατὰ τὴν ἑναρξὴ τῶν μαθημάτων του (1816;)⁹.
- φ. 7^ν- 8^ν: Λευκά.
- δ') φ. 9^ρ-16^ρ: Πρόχειρο ἐπιστολῆς πρὸς ἄγνωστον παραλήπτη, σχετικὰ μὲ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα (ἄρχες 19ου αἰῶνα)¹⁰.

7. Βλ. Γεωργίου Θ. Ζώρα, «Τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἑλληνικὸν Θέατρον καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ Στ. Κομνητᾶ (ἀνέκδοτα κείμενα ἐκ τοῦ κώδικος 29 τοῦ Σπουδαστηρίου Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν)», *Παρνασσός*, τόμ. 9 (1967), σσ. 503-510 [= Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, 40].

8. Βλ. σημ. 2.

9. Βλ. Γεωργίου Θ. Ζώρα, «Ὁ Κομνητᾶς καὶ τὸ Γυμνάσιον τοῦ Βουκουρεστίου (ἀνέκδοτα κείμενα ἐκ τοῦ κώδικος 29 τοῦ Σπουδαστηρίου Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν)», *Παρνασσός*, τόμ. 9 (1967), σσ. 393-408 [= Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, 35].

10. Βλ. Γεωργίου Θ. Ζώρα, «Στεφάνου Κομνητᾶ ἐπιστολὴ περὶ τῆς γλώσσης», *Παρνασσός*, τόμ. 9 (1967), σσ. 288-302 [= Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, 32].

- 16^v: Προσθήκη τοῦ Κ. Σάθα, ὡς ἐπεξηγηματικὸς τίτλος στὸ προηγούμενο κείμενο: 'Ανέκδοτος περὶ γλώσσης διατριβὴ Στεφάνου Κομμητᾶ.
- ε') φ. 17^r-22^v: Εἰδύλλιο ἀφιερωμένο στὸν 'Αλέξανδρο Μουρούζη (γενν. 1746), ἡγεμόνα τῆς Οὐγγαροβλαχίας (1796;)¹¹.
- φ. 23^r-24^v: Λευκά.
- στ') φ. 25^r-32^r: Πρόχειρο ἐπιστολῆς πρὸς τὸν γνωστὸ διδάσκαλο τοῦ Γένους Κωνσταντῖνο Κούμα (1777-1836), σχετικὰ μὲ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα (1815;)¹².
- φ. 32^v: Λευκό.
- ζ') φ. 33^r-33^v: Πρόχειρο ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Σκαρλᾶτο Γκίκα, ἔφορο τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου τοῦ Ἰασίου, σχετικὰ μὲ τὴν διάθεση βιβλίων τοῦ Κομμητᾶ (22 Ὀκτωβρίου 1816)¹³.
- η') φ. 34^r-35^v: Πρόχειρο πρώτης ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Εἰρηναῖο Θεῖρσιο (1784-1860), γνωστὸ Γερμανὸ φιλόλογο (1814)¹⁴.
- θ') φ. 36^r-36^v: Πρόχειρο ἐπιστολῆς, τὴν ὁποία ἔστειλε ὁ Κομμητᾶς πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ Γυμνασίου τοῦ Βουκουρεστίου, σχετικὰ μὲ τὸ διορισμὸ του ὡς καθηγητὴ (12 Ὀκτωβρίου 1815)¹⁵.
- ι') φ. 37^r-38^r: Πρόχειρο δεύτερης ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Εἰρηναῖο Θεῖρσιο, σχετικὰ μὲ τὴν ὀρθὴ προφορὰ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας (1814)¹⁶.
- φ. 38^v: Λεξικογραφικὲς σημειώσεις τοῦ Κομμητᾶ: χάρις, -τος, -ιτι, -ιν, ἡ: ἀξιώτης, εὐμορφία, δῶρον, βραβεῖον, χάρισμα, εὐχαρίστησις. Χαριτογλωσσέω, -ῶ, -ήσω: ὁμιλῶ πρὸς χάριν τινὸς κολακευτικά.
- ια') φ. 39^r-40^v: Καθαρογραφημένο ἀντίγραφο τῆς παραπάνω δεύτερης ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Θεῖρσιο (1814)¹⁷.

11. Βλ. Γεωργίου Θ. Ζώρα, «Στεφάνου Κομμητᾶ "Εἰδύλλιον" εἰς Ἀλέξανδρον Μουρούζην», *Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici*, νέα σειρά, τόμ. 5 (1968), σσ. 147-165.

12. Βλ. Γεωργίου Θ. Ζώρα, «Ἀγνωστος ἐπιστολὴ Κομμητᾶ πρὸς Κούμαν περὶ γλώσσης», *Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici*, νέα σειρά, τόμ. 4 (1967), σσ. 49-70.

13. Βλ. Γεωργίου Θ. Ζώρα, «Στεφάνου Κομμητᾶ ἀνέκδοτοι ἐπιστολαί», *Παρνασσός*, τόμ. 17 (1975), σσ. 277-297 [=Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, 99].

14. Βλ. Γεωργίου Θ. Ζώρα, «Σύμμεικτα: Γ) Ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ τοῦ Κομμητᾶ πρὸς τὸν Θεῖρσιον», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, περίοδος δευτέρα, τόμ. 16 (1965-1966), σσ. 606-610.

15. Βλ. σημ. 4.

16. Βλ. σημ. 8.

17. Βλ. σημ. 8.

- ιβ') φ. 41^r-42^r: Πρόχειρο ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Στέφανο Βέλλιο, σχετικὰ μὲ ἐκδοση συγγραμμάτων γιὰ τοὺς νέους (1814 ἢ 1815)¹⁸.
- φ. 42^v: Λευκό.
- ιγ') φ. 43^r-44^v: Πρόχειρο ἐπιστολῆς πρὸς ἐπίτροπο τοῦ Γυμνασίου τοῦ Βουκουρεστίου, σχετικὰ μὲ τὴν κατάστασι τοῦ ἰδρύματος (1814 ἢ 1815)¹⁹.
- ιδ') φ. 45^r-47^r: Πρόχειρο ἐπιστολῆς πρὸς ἄγνωστον παραλήπτη, σχετικὰ μὲ τὸ Γυμνάσιο τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τὸν Λάμπρο Φωτιάδη (22 Ἰανουαρίου 1816)²⁰.
- φ. 47^v-48^v: Λευκά.
- ιε') φ. 49^r: Πρόχειρο ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἡγούμενο τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀγίου Ὁρους (1 Μαρτίου 1817).
- φ. 49^v: Λογαριασμός ράφτη πού προφανῶς δόθηκε στὸν Κομμητᾶ πρὸς ἐξόφλησι, ὁ ὁποῖος, μὲ τὴ σειρὰ του, χρησιμοποίησε τὴν ἄλλη ἐπιφάνεια τοῦ φύλλου (49^r) ὡς πρόχειρο ἐπιστολῆς:

γρόσια	14	εἰς τὸ ἀντερεὶ τὴν καπουσάλα
	4	1/2 τὰ ἔξοδα
	5	» τὸ δουλικὸν
	2	20 ταφτὰ εἰς τὰ μανίκια τῆς γούνας
	3	τὸ ἡμπερησίνη καὶ γαῖτάνι
	5	ἡ καπουσάλα τῆς γούνας ἀπὸ μέσα
	4	τὸ ἔργον
	6	79 πῆρα τζόχα εἰς τὴν γούνα
	6	16 τὸ σηρέτι εἰς τὴν γούνα
	3	ἡμπερησίνη
	2	ὁ δάφος
	4	τὸ δουλικὸν

59 16 αὐτὰ ἔχω νὰ λάβω.

- ιστ') φ. 50^r-53^v: Πρόχειρο ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Νεόφυτο Δούκα (1760-1845), μὲ ἀντικοραϊκὸ περιεχόμενον (1814)²¹.

18. Βλ. Γεωργίου Θ. Ζώρα, «Στεφάνου Κομμητᾶ ἐπιστολαὶ περὶ γλώσσης καὶ παιδείας», *Παρουασός*, τόμ. 13 (1971), σσ. 635-650.

19. Βλ. σημ. 13.

20. Βλ. σημ. 4.

21. Βλ. Γεωργίου Θ. Ζώρα, «Κομμητᾶ πρὸς Δούκαν ἐπιστολὴ ἀντικοραϊκὴ», *Παρουασός*, τόμ. 10 (1968), σσ. 383-404 [=Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, 48].

- ιζ') φ. 54^r-55^v: Νέα διατύπωση τοῦ τελευταίου τμήματος τῆς δεύτερης ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Εἰρηναῖο Θεῖρσιο (1814)²².
- ιη') φ. 56^r-57^v: Πρόχειρο ἐπιστολῆς πρὸς ἄγνωστον παραλήπτη, σχετικὰ μετὴν ἑλληνικῆ γλῶσσα (1815;)²³.
- ιθ') φ. 58^r-58^v: Πρόχειρο ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἰωάννη Βακκαρέσκο, σχετικὰ μετὸν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση (1814;)²⁴.
- κ') φ. 59^r: Ἐπίγραμμα ἀφιερωμένο στὸν Ρήγα Φεραῖο (1797)²⁵.
- κα') φ. 59^v: Ἐπίγραμμα ἀφιερωμένο στὸν Λάμπρο Φωτιάδη (1797;)²⁶.
- κβ') φ. 60^r-61^v: Ἐπιστολὴ Ἰγνατίου Σκαλιώρα πρὸς τὸν Κομμητᾶ, σχετικὰ μετὴν ἑλληνικῆ γλῶσσα (16 Ἀπριλίου 1815)²⁷.
- κγ') φ. 62^r-62^v: Ἐπιστολὴ τοῦ ἡγουμένου τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀγίου Ὁρους πρὸς τὸν Κομμητᾶ (11 Δεκεμβρίου 1815).
- φ. 63^r: Λευκό.
- φ. 63^v: Τὸ φύλλο αὐτὸ χρησίμευσε ὡς φάκελος τῆς παραπάνω ἐπιστολῆς, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑπάρχει σ' αὐτὸ γραμμένο τὸ ὄνομα τοῦ παραλήπτη (Τῷ σοφολογιωτάτῳ διδασκάλῳ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ αὐθεντικῆς σχολῆς κυρίῳ κυρίῳ Στεφάνῳ Κομμητᾶ, τῷ ἐν Χριστῷ ἡμῖν ἀγαπητῷ καὶ περιποθῆτῳ ἀσπασίως), καθὼς καὶ ἡ σφραγίδα τῆς μονῆς ἀποτυπωμένη πάνω σὲ ἐρυθρὸ ἰσπανικὸ κερί.

Σχετικὰ μετὰ τὰ κείμενα ποὺ ἀναφέρονται στὸν παραπάνω πίνακα καὶ ποὺ ἔχουν γραφεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κομμητᾶ (ἐξαιρέσει δηλαδὴ τῶν κβ' καὶ κγ' ποὺ γράφτηκαν ἀπὸ ἄλλους), παρατηροῦμε ὅτι —ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Εἰδύλλιο στὸν Ἀλέξανδρο Μουρούζη (ε') ποὺ εἶναι καλλιγραφημένο καὶ προφανῶς ἔχει λάβει τὴν ὀριστικὴν του μορφή— αὐτὰ δὲν μᾶς παραδίδονται στὴν τελικὴ τους διατύπωση, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ σχεδιάσματα ὁμιλιῶν καὶ πρόχειρα ἐπιστολῶν. Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ κείμενα εἶναι ἀνυπόγραφα, χωρὶς ἐν-

22. Βλ. σημ. 8.

23. Βλ. Γεωργίου Θ. Ζώρα, «Ὁ Στέφανος Κομμητᾶς καὶ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα (ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ ἐκ τοῦ κώδικος 29 τοῦ Σπουδαστηρίου Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν)», *Παρουσός*, τόμ. 10 (1968), σσ. 90-101 [=Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, 43].

24. Βλ. σημ. 13.

25. Βλ. Ν. Βέη, «Ἀποσπάσματα ἐκ τῆς βιενναίας "Ἐφημερίδος" περὶ Ρήγα Βελεστινῆ-Φεραίου καὶ τῶν συνεργατῶν του», *Νέα Ἑστία*, τόμ. 30 (1941), σσ. 790-795.

26. Βλ. Γεωργίου Θ. Ζώρα, «Ἐπίγραμμα Κομμητᾶ εἰς Φωτιάδην», *Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici*, νέα σειρά, τόμ. 6-7 (1969-1970), σσ. 3-8.

27. Βλ. σημ. 8.

τούτοις νὰ δημιουργεῖται καμία ἀμφιβολία γιὰ τὴν πατρότητά τους, ἀφοῦ καὶ ὁ γραφικὸς χαρακτήρας ταυτίζεται εὐκολα μὲ αὐτὸν τοῦ λογίου, καὶ τὸ περιεχόμενό τους παραπέμπει σαφῶς στὸν Κομμητᾶ. Ἐξάλλου, πολλές φορές ὁ Κομμητᾶς δὲν σημείωνε τὴν ἡμερομηνία συγγραφῆς τῶν ἐπιστολῶν, ἐπειδὴ ἐπιφυλλασσόταν νὰ ἀναγράψει στὸ καθαρογραφεμένο ἀντίγραφο — ποὺ τελικὰ καὶ θὰ ἀπέστελλε στὸν ἐκάστοτε ἀποδέκτη — τὴν ἡμερομηνία ἀποστολῆς, ἡ ὁποία μποροῦσε νὰ ἀπέχει χρονικὰ ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία συγγραφῆς. Πάντως στὶς περισσότερες περιπτώσεις ὁ Γεώργιος Θ. Ζώρας χρονολόγησε κατὰ προσέγγιση τὰ κείμενα στηριζόμενος σὲ στοιχεῖα καὶ πληροφορίες ποὺ αὐτὰ περιέχουν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀδύνατη ἡ χρονολογικὴ κατὰταξη τῶν κειμένων, προτιμήσαμε νὰ τὰ καταγράψουμε στὸν παραπάνω πίνακα, μὲ τὴν σειρὰ ποὺ σταχώθηκαν. Ὡστόσο, ἐπιχειροῦμε νὰ τὰ ταξινομήσουμε σὲ ἑξι κατηγορίες, μὲ βάση τὸ περιεχόμενό τους, ὡς ἀκολουθοῦν: ἔμμετρα κείμενα (ε', κ', κα'), κείμενα σχετικὰ μὲ τὸ Γυμνάσιο τοῦ Βουκουρεστίου (α', β', γ', θ', ιγ', ιδ'), κείμενα σχετικὰ μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση ἐκδόσεων τοῦ Κομμητᾶ (ζ', ιβ', ιθ'), κείμενα ἀντικοραϊκὰ, σχετικὰ μὲ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα (δ', στ', ιστ', ιη', κβ'), ἐπιστολὲς πρὸς τὸν Εἰρηναῖο Θείριο (η', ι', ια', ιζ'), ἀλληλογραφία μὲ τὸν ἡγούμενο τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου (ιε', κγ'). Εἰδικὰ ἡ τελευταία κατηγορία περιλαμβάνει τὰ μόνα ὡς τώρα ἀδημοσίευτα ἀπὸ τὰ παραπάνω κείμενα, στὴν ἔκδοση τῶν ὁποίων προβαίνουμε σήμερα, ὅχι μόνον ἐξαιτίας τοῦ ἐνδιαφέροντος περιεχομένου τους, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν θὰ ὁλοκληρωθεῖ ἡ σχετικὴ μὲ τὸν κώδικα ἐκδοτικὴ προσπάθεια, τὴν ὁποία ξεκίνησε πρὶν μιὰ εἰκοσιπενταετία, τὸ 1965, ὁ Γεώργιος Θ. Ζώρας.

Οἱ δύο ἐπιστολὲς ποὺ δημοσιεύουμε ἀμέσως παρακάτω ἀφοροῦν σὲ ζητήματα τῆς Μονῆς Ἀγίου Ἀθανασίου (Μεγίστης Λαύρας) τοῦ Ἀγίου Ὁρους καὶ στὶς διασαλευθεῖσες σχέσεις της μὲ τὴν Μονὴ Κοτροτζανίου (Κοτροτσένι)²⁸, ποὺ βρισκόταν κοντὰ στὸ Βουκουρέστι. Μὲ τὴν πρώτη ἐπιστολὴ (διαστάσεων 350×230 χιλ.), ποὺ ἔστειλε ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ἀγίου Ἀθανασίου Ναθαναὴλ ἀπὸ τὸ Ἅγιο Ὄρος, στὶς 11 Δεκεμβρίου 1815, πρὸς τὸν εὐρισκόμενο στὸ Βουκουρέστι Κομμητᾶ, τὸν παρακαλοῦσε νὰ παραδώσει δύο ἐσώκλειστα γράμματα

28. Οἱ σχέσεις τῆς Μονῆς Κοτροτσενίου μὲ τὸ Ἅγιο Ὄρος ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνα, ὅταν ὁ κτήτορας τῆς Σέρμπαν Κατακουζηνός, ἡγεμόνας τῆς Οὐγγαροβλαχίας (1678-1688), τὴν ἀφίερωσε στὶς Μονὲς τοῦ Ἀθῶ (15 Ὀκτωβρίου 1682). Βλ. σχετικὰ Κ. Φρεαρίτη, «Τὸ ἐν Ἀθῶ μοναστήριον τῆς Λαύρας», *Πανδώρα*, τόμ. 14 (1863), σ. 50· V. Langlois, *Le Mont Athos et ses monasteres*, Paris 1867, σ. 35· Γ. Τσιορᾶν, *Σχέσεις τῶν ρουμανικῶν χωρῶν μετὰ τοῦ Ἀθῶ καὶ δὴ τῶν μονῶν Κουτλουμουσιῶν, Λαύρας, Δοχειαρίου καὶ Ἀγ. Παντελεήμονος ἡ τῶν Ρώσων*, Ἀθῆναι 1938· Ἰωάννου Ντούρα, *Ὁ Δοσίθεος Ἱεροσολύμων καὶ ἡ προσφορὰ αὐτοῦ εἰς τὰς ρουμανικὰς χώρας καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῶν*, Ἀθῆναι 1977, σ. 104.

στὸν ἄρχοντα Γρηγόριο Βραγχοβάνο Βασσαράβα (1785-1854)²⁹ καὶ στὸν Κωνσταντῖο Φιλίττη Ἐπίσκοπο Buzau (1793-1824)³⁰. Παράλληλα, ὁ Ναθαναήλ τοῦ ζητοῦσε νὰ ἐνημερώσει καὶ προφορικὰ τοὺς δύο ἀποδέκτες γιὰ τὴν διαμορφωθεῖσα κατάσταση, προκαταλαμβάνοντάς τους εὐνοϊκὰ ὑπὲρ τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου, μὲ τὴν ὁποία ὁ Κομνητᾶς διατηροῦσε ἀπὸ παλαιότερα ἀγαθὲς σχέσεις. Ὁ λόγιος κινήθηκε γρήγορα καὶ ἐκτέλεσε τὰ ὅσα τοῦ ζήτησε ὁ ἡγούμενος, ἀλλὰ ὁ Βραγχοβάνος, ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ τὴν δευτέρη ἐπιστολὴ —ἀπαντητικὴ τοῦ Κομνητᾶ πρὸς τὸν Ναθαναήλ (διαστάσεων 230×190 χιλ.)—, δὲν θέλησε νὰ ἀναμιχθεῖ στὴν ὑπόθεση ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης πλευρᾶς. Τὸ σημαντικότερο ὅμως στοιχεῖο τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς —ἀσχετο μὲ τὸ παραπάνω μοναστηριακὸ θέμα— πρέπει νὰ τὸ ἀναζητήσουμε στὶς τελευταῖες γραμμὲς της. Ἐκεῖ ὁ Κομνητᾶς αὐτοχαρακτηρίζεται, ἐπισημαίνοντας μερικὲς βασικὲς τοῦ ἐπιθυμίες: θέλει νὰ ἐργάζεται γιὰ νὰ πορίζεται μόνον τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τὴν διαβίωσίν του καὶ γιὰ νὰ ὠφελεῖ παράλληλα, μὲ τὴν διδασκαλία του, τοὺς συνανθρώπους του, ζῶντας μὲ ἡρεμία, μακριὰ ἀπὸ τίς ἀνθρώπινες διαμάχες καὶ παρατηρῶντας τὸν κόσμον μὲ φιλοσοφικὴ διάθεση. Αὐτὰ τὰ ἀναφέρει θέλοντας ἔμμεσα νὰ ψεῖξει τοὺς μοναχοὺς, οἱ ὁποῖοι δὲν ζοῦν σύμφωνα μὲ τίς μοναστικὲς ἀρχές, ἐνῶ ἐκεῖνος, ὄντας λαϊκός, τίς βιώνει περισσότερο. Στὸ διασωθὲν ἐξάλλου δοκίμιο αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς ὁ Κομνητᾶς κατέληγε μὲ μία συμβουλὴ πρὸς τοὺς μοναχοὺς: ἀντὶ νὰ κατατρύχονται σὲ μεταξὺ τους ἐχθρότητες καὶ ἀντιθέσεις, νὰ φροντίσουν γιὰ τὴν ἵδρυση σχολείων πρὸς ὄφελος τῶν νέων. Ὅμως τελικὰ, ἴσως γιὰ νὰ μὴ φανεῖ πὼς εἶναι σχολαστικὸς καὶ πὼς δίνει συμβουλὲς ἀφ' ὑψηλοῦ, διέγραψε τὸ τμήμα αὐτὸ τῆς ἐπιστολῆς, τὸ ὁποῖο ὥς ἐκ τούτου ἀναγκαζόμαστε νὰ τὸ παραθέσουμε στὸ ὑπόμνημα. Οἱ δύο αὐτὲς ἐπιστολὲς —ποὺ μὲ τὴν δημοσίευσή τους συμπληρώνεται ἡ ἐκδοσις τῶν χειμένων τοῦ κώδικα 29— ἔχουν ὥς ἐξῆς:

29. Βλ. Athanassios E. Karathanassis, *L'Hellenisme en Transylvanie* (Institute for Balkan Studies, 205), Thessalonique 1989, σσ. 152-155.

30. Βλ. Athanassios E. Karathanassis, *ὁ.π.*, σσ. 157-158.

1

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΑΘΑΝΑΗ ΠΡΟΣ ΚΟΜΜΗΤΑ

- φ. 62^τ Τὴν ὑμετέραν φιλόσοφον καὶ ἐπιστημονικωτάτην πανοσιότητα, εὐλαβῶς καὶ ἀδελφικῶς προσαγορεύοντες, ἀσπαζόμεθα, ἦν τὸ θεῖον, διὰ πρεσβειῶν τῆς Θεομήτορος καὶ τοῦ δόσιον πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, διαφυλάττοι προσβολῆς ἀπάσης ἐναντίας ὑπερκειμένην, καὶ
- 5 γήρατι εὐσθενεῖ καὶ μακροτάτῳ συντηρουμένην, πρὸς κοινὴν τοῦ γένους ὠφέλειαν καὶ κλέος, καὶ κόσμον καὶ καύχημα τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν μονῆς. Τοῦ πολυπείρου ἥρωος Ὀδυσσεῶς μιμητῆς γενομένη, πολλῶν πάντως ἀνδρῶν ἰδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω, ὡς ἐκεῖνος. Ταῦτα δὴ σοφῶς ἰδοῦσα, οὐδέποτε τῆς κραναῆς πενιχρᾶς καθ' ἡμᾶς Ἰθάκης
- 10 ταύτης ἐπιλανθάνεται, ὡς οὐδὲ Ὀδυσσεὺς ἐπελάθετο. Εἰ δὲ καὶ τὰ τοπικὰ διαστήματα, καὶ αἱ τῶν καιρῶν καὶ ἡθῶν περιτροπαὶ ἀπεμάκρυναν ἡμᾶς τῆς συνεχοῦς μνήμης καί, κατὰ τὰς Ὀδυσσεῶς πλάνας, ἐγγὺς ἀμνηστίας παντελοῦς κατήντησαν, οὐκ εἶσεν ἡ Πρόνοια παντελῶς ἀποσβεσθῆναι τὴν μνήμην τῆς ἐν ἡμῖν ὀφειλομένης
- 15 ἀγάτης, ἀλλὰ, διὰ μέσου τινῶν αἰσίων ἐπωφελῶν ἀνέμων λογικῶν, ἐνώδεις ἀτμοὺς ὑπὲρ αὐτῆς καὶ δι' αὐτῆς ἡμῖν ἔπνευσαν, καὶ ποθοῦμεν θερμῶς ἰδεῖν ἀμέσως καὶ τὸ ἀειθαλὲς τοῦτο λογικὸν καὶ ἀθάνατον φυτόν, καὶ τῆς εὐωδίας αὐτοῦ ὀσφρανθῆναι πλησίον, καὶ τῶν ἀμαράντων φύλλων ψηλαφῆσαι, καὶ τῶν ψυχτροφῶν ἀγλαῶν γεύσασθαι καρπῶν. Εἰ δ' ἀμέσως τοῦτο γενέσθαι οὐκ ἐνδέχεται, δεόμεθα ἐμμέσως τυχεῖν, καὶ τεύξασθαι πεπεισμεθα φερωνυμοῦντος τοῦ φιλοσόφου ἡμῶν, καὶ τὸν λαμπρὸν αὐτοῦ στέφανον πᾶσι τοῖς αὐτὸν φιλοῦσι κομίζοντα καὶ στεφανοῦντα. Ἐπὶ ταύτῃ τῇ φιλοσοφούσῃ φιλογενεῖ καὶ φιλοπάτριδι αὐτῆς διαθέσει πεποιθότες,
- 25 ἐξαποστέλλομεν αὐτῇ τὰ περικλειόμενα ταῦτα γράμματα, ἵνα ἀμέσως ἐγχειρίσῃ τοῖς ἐπιγραφομένοις, καὶ διὰ λόγων αὐτῆς σοφῶν, φιλοδικαίων καὶ ἀληθῶν συστήσῃ τὰ γραφόμενα. Διότι σαφῶς οἶδεν, αὐτόθι διατρίβουσα, τὸν Βησσαρίωνα αὐθορμήτως τὴν ἡγουμενεῖαν Κοτροτζανίου λαβόντα καὶ τὸν ἡμέτερον Χρύσανθον ἀποβαλόντα.

7-8 cf. Hom. α 3

8 ἰδεν: εἶδεν 9 κραναῆς: κραναοῦς 17 ἀειθαλὲς: ἀειθαλλὲς 21 πεπεισμεθα: πεποισμεθα ex corr.



- 30 *Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης καὶ ἐξόφλησιν ἔχοντες, ἤδη ἐπανεστά-
τησαν ἡμῖν μάρτυρες ἄδικοι οἱ τῶν δεκαεννέα μοναστηρίων προϊστά-
μενοι, ἐπὶ τὸν ὄχλον τῶν πολλῶν ὑπογραφῶν θαρροῦντες καὶ τὸ
πλῆθος τῶν σφραγίδων, μετὰ τοσούτων χρόνων παραδρομῇν,
Λαυριώτην ζητοῦσι συστήσειν αὐτόν, ἵνα τὸ χρέος τῆς δυσφημίας*
- φ. 62^v 35 *τῇ κранаῇ Λαύρα ἐπιφορτίσωσι. Εἰς τοῦτο παρακαλοῦμεν αὐτὴν
θερμῶς, ἵνα τῷ πανευγενεστάτῳ ἄρχοντι ἐπιτρόπῳ Κοτροτζανίου
ὁμιλήσῃ, τῷ καὶ τῆς εὐαγοῦς ὑμῶν σχολῆς ἐφόρῳ καὶ κηδεμόνι, ||
πρὸς ὃν κοινῶς γράφομεν μετὰ τοῦ ἁγίου Μποζαίου καὶ τῶν συν-
επιτρόπων, καὶ τὸ πρὸς τὸν ὑψηλότατον ἡγεμόνα ἀνεπιβούλως δια-
40 πορθμευθῇ δι' αὐτῆς, ἃν ὁ καιρὸς οὐκ ἐπιτρέψῃ αὐτὴν ἀμέσως
δοῦναι, καί, χρείας ἀπαιτούσης, εἰπεῖν τ' ἀληθὲς πρὸς σύστασιν τῆς
ἀληθείας, μιμητῆς οὖσα, ὥς ἄνωθεν εἵπομεν, τοῦ σοφοῦ ἥρωος
'Οδυσσέως τοῦ καὶ καπνὸν τῆς Ἰθάκης ἐπιθυμοῦντος ἰδεῖν, καὶ
φιλόσοφος φερώνυμος εὐεργετεῖ ἡμᾶς διὰ τοῦ ἀζημίου τούτου
45 τρόπου, καὶ ἀξιοῖ τῆς μνήμης αὐτῆς διὰ τῆς εἰδήσεως τῆς περι-
σπουδάστου ἡμῖν εὐκταίας ὑγείας της, ἧς καὶ τὰ ἔτη διατηρη-
θεῖσαν θεόθεν ἐν ὑγείᾳ ἐπιμήκιστα καὶ σωτηριώδη.*
- αωὶς' Δεκεμβρίου ιζ'*
- Τῆς ὑμετέρας φιλοσόφου σεβασμίας πανοσιότητος ἐν Χριστῷ ἀδελ-
50 φοί' ἅπαντες οἱ ἐν τῇ Ἱερᾷ Λαύρᾳ προϊστάμενοι, καὶ γὰρ ὁ ἀρχιμαν-
δρίτης Ναθαναὴλ ἐπενχόμενος τὴν κατασπάζομαι.*

43 cf. Hom. α 57-59

35 κранаῇ: κранаεῖ

2

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΟΜΜΗΤΑ ΠΡΟΣ ΝΑΘΑΝΑΗΛ

- φ. 49^r *Τὰ παρ' ὑμῶν γράμματα λαβὼν, ἐνεχείρισα ἀσφαλῶς τὰ ἐμπερι-
κλειόμενα πρὸς οὓς ἦσαν ἐπιγεγραμμένα, καὶ τῷ τε ἁγίῳ Μπουζαίῳ,
καὶ τῷ ἄρχοντι μεγάλῳ Μπάνῳ Βραγκοβάνῳ ὁμίλησα κατὰ τὸ*

2 ἦσαν ἐπιγεγραμμένα supra [ἐπεγράφησαν] scriptum 3 Μπάνῳ Βραγκοβάνῳ: πάνῳ Βραγγοβάνῳ

- εἰκὸς τὰ δέοντα, καὶ εὖρον τοὺς ἄνδρας προθυμοτάτους εἰς ὅσα
 5 γράφετε καὶ δίκαιον διδόντας ὑμῖν. Ὁ δὲ ὑψηλότατος ἡμῶν ἡγεμὼν
 εἶπε ταῦτα: "Ἄν οἱ πατέρες τῶν μοναστηρίων τοῦ Ὄρους ἔχουσι
 πρὸς ἀλλήλους τινὰς διαφοράς, αὐτὰς ἡμποροῦσι νὰ τὰς λύσωσιν
 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ δὲ ἐδῶ μοναστήριον Κοτρουντζανίου
 10 χρωθέν, αὐτὸ ἔχει νὰ πληρώσῃ τὰ χρέη του, ὡς ἐδῶ εἰς τὸν τόπον
 ὄν· καὶ μήτε Λαύρα, μήτε Ἰβηρον ἢ ἄλλο τι τῶν μοναστηρίων θέλει
 νὰ ἡξεύρῃ. Τὸ χρέος ἔχει νὰ ἔβγῃ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἴδιον Κοτρουντζάνι,
 καὶ ὄχι ἄλλοθεν. Καὶ εἰς τὸ Ὄρος οἱ μοναχοὶ ἄς τρώγωνται, κατὰ τὴν
 ἀνέκαθεν αὐτῶν συνήθειαν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ἐγὼ δὲ τῇ
 ἀληθείᾳ θαυμάζω πῶς ἄνθρωποι ὑποσχεθέντες ἀπαλλαγὴν βιοτικῶν
 15 μεριμνῶν, ἐξ ἐπαγγέλματος, οὕτω συμπλέκονται ταῖς τοῦ βίου
 πραγματείαις, ὥστε δὲν διαφέρουσιν ἀπὸ τῶν ἐν τῷ βίῳ κακοφρόνων
 καὶ σκανδαλοποιῶν. Ἐγὼ ἐν τῷ κόσμῳ γεννηθεὶς, ὑπεραγαπῶ τὸν
 κόσμον, καὶ δὲν θέλω ἄλλως νὰ ζήσω, εἰμὴ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ νὰ
 ζήσω οὕτως, ὥστε διὰ τῶν πόνων μου νὰ ὠφελῶ τὸ δυνατόν, καὶ νὰ
 20 ἀπολαμβάνω τὸ ἐκ τῶν πόνων μου ὄφελος πρὸς πορισμὸν βίου λιτοῦ·
 οὐχὶ ὅμως νὰ ἀνακατώνωμαι εἰς τὰς τύρβας καὶ ταραχὰς τοῦ κόσμου,
 ἀλλὰ βλέπων αὐτὰς ὡς ἐκ περιωπῆς νὰ φιλοσοφῶ τὸν κόσμον, καὶ
 τὰ μὲν νὰ γελῶ κατὰ Δημόκριτον, τὰ δὲ νὰ κλαίω καθ' Ἡράκλειτον,
 τὰ δὲ νὰ παίζω ὡς παίζειν ἀνάγκη τὰ τοῦ κόσμου. Οὕτως ἐμοὶ ὁ
 25 βίος ἡδύς! καὶ διὰ τοῦτο ἐπιθυμῶ μήτε φίλος, μήτε ἄλλος τις νὰ
 μὲ ἀναγκάζῃ, διὰ φιλίαν ἢ ἄλλην τινὰ σχέσιν, νὰ ταράττω τὸν
 ἡσυχον καὶ κοσμικόν μου βίον· διότι τοῦ κόσμου μόνον θεωρὸς νὰ
 εἶμαι ἐπιθυμῶ, οὐχὶ δὲ καὶ συνταράκτῃς. Ἐρρωσθε.

1817 Μαρτίου α'.

4-5 εἰς ὅσα γράφετε καὶ δίκαιον διδόντας ὑμῖν supra lin. addidit 8 post Κοτρουντζανίου cancellavit ἐδῶ 10 τῶν μοναστηρίων supra lin. addidit 11 ἔβγη: εἴγη
 11 post αὐτὸ cancellavit τὸ et supra lin. τὸ ἴδιον addidit 14 βιοτικῶν: βιωτικῶν
 15 post βίον cancellavit ταραχαῖς 20 λιτοῦ supra lin. addidit 22 περιωπῆς: πε-
 ριοπῆς 23 Ἡράκλειτον: Ἡράκλειτον 25 post φίλος cancellavit τε 28 post
 συνταράκτῃς cancellavit ὑμεῖς δὲ εἰ βούλεσθε τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξασθαι, σχολεῖον
 νὰ συστήσητε καλὸν καὶ νὰ βιάζητε ὅλους τοὺς νέους νὰ σπουδάζωσιν ἐν αὐτῷ, ἵνα καὶ
 τιμὴν καὶ δόξαν ἀθάνατον δέξεσθε καὶ παράδειγμα νὰ γένητε καὶ εἰς τὰ ἄλλα μοναστήρια
 καὶ εἰς τὸν παρ' ἐμοῦ καλούμενον κόσμον αὐτόν.